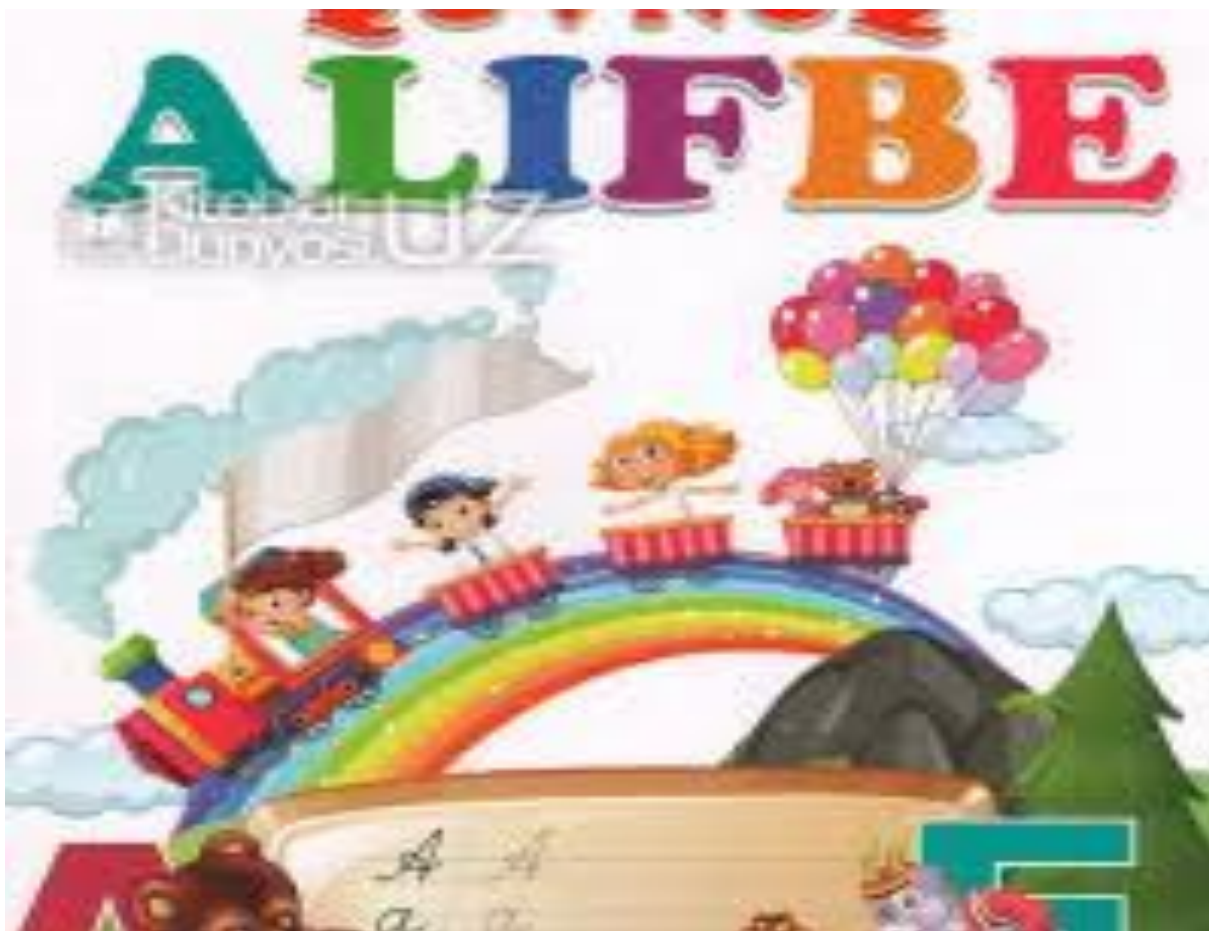

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
MAKTABGACHA VA MAKTAB TA’LIMI VAZIRLIGI**

**ANDIJON VILOYATI PEDAGOGIK
MAHORAT MARKAZI**

KARIMOVA NARGIZA RAXIMOVNA

**BOSHLANG‘ICH SINFLARDA SAVODXONLIK DARSLARINI
ZAMONAVIY YONDASHUV ORQALI TASHKIL ETISH**

Andijon -2026

KARIMOVA NARGIZA RAXIMOVNA

**BOSHLANG'ICH SINFLARDA SAVODXONLIK DARSLARINI ZAMONAVIY
YONDASHUV ORQALI TASHKIL ETISH**

*Umumta'lim, boshlang'ich sinf o'qituvchlari
uchun uslubiy tavsiya*

Ushbu uslubiy tavsiya boshlang'ich sinflarda savodxonlik darslarini zamonaviy yondashuv orqali tashkil etish, ta'lim jarayonida innovatsion va interfaol metodlardan samarali foydalanish masalalari yoritilgan. Unda zamonaviy yondashuv asosida tashkil etilgan darslarning o'quvchilarni darsga qiziqishini oshirishi, faolligini ta'minlashi, mustaqil va ijodiy fikrlashini rivojlantirishi hamda kommunikativ kompetensiyalarini shakllantirishdagi ahamiyati ilmiy asoslab beriladi.

Tuzuvchi:

N.R.Karimova - Andijon viloyati pedagogik mahorat markazi
Maktabgacha, boshlang'ich va maxsus ta'lim
metodikalari kafedراسi mudiri, pedagogika fanlari
bo'yicha falsafa doktori, v/b professor

Taqrizchilar:

U.Usmanova - API Boshlang'ich ta'lim metodikasi kafedراسi mudiri,
pedagogika fanlari doktori, professor

Q.Azizova - Andijon viloyati pedagogik mahorat markazi
Pedagogika va psixologiya ta'lim texnologiyalari
kafedراسi mudiri, pedagogika fanlari bo'yicha
falsafa doktori, v/b professor

*Umumta'lim, boshlang'ich sinf o'qituvchlari
uchun uslubiy tavsiya*

Uslubiy tavsiya Maktabgacha, boshlang'ich va maxsus ta'lim metodikalari kafedراسining 2026-yil 25-martdagi yig'ilishida muhokama qilingan va 5-sonli qarori ma'qullangan.

Ushbu tavsiya Andijon viloyati pedagogik mahorat markazi Ilmiy metodik Kengashining 2026-yil apreldagi yig'ilishida ko'rib chiqilib, 5-sonli qarori bilan ma'qullangan va foydalanishga ruxsat etilgan.

KIRISH

O'zbekiston Respublikasida ta'lim sohasida amalga oshirilayotgan islohotlar ta'lim mazmunini yangilash, o'qitish metodlarini takomillashtirish, pedagoglarning kasbiy salohiyatini oshirish, zamonaviy darslik va o'quv-metodik vositalarni yaratish hamda o'quvchilarda amaliy kompetensiyalarni shakllantirishga yo'naltirilmoqda. Amaldagi "Ta'lim to'g'risida"gi Qonun ta'lim sohasining huquqiy asoslarini belgilab beradi. Shuningdek, pedagogning huquqiy maqomi va kasbiy faoliyatini himoya qilishga qaratilgan "Pedagogning maqomi to'g'risida"gi Qonun ham ta'lim tizimida pedagog shaxsining o'rnini mustahkamlashga xizmat qilmoqda.

Maktab ta'limini rivojlantirishga qaratilgan davlat siyosatida ta'lim jarayoniga ilg'or xalqaro tajribalarni tatbiq etish, Milliy o'quv dasturini to'laqonli joriy qilish, zamonaviy darslik va o'quv-metodik majmualardan foydalanish, o'qituvchilarning kasbiy mahoratini oshirish hamda ta'lim sifatini yangi bosqichga olib chiqish muhim vazifalar sifatida belgilanmoqda. Mazkur islohotlar boshlang'ich ta'lim oldiga ham yangi vazifalarni qo'yimoqda. Chunki bolaning maktabdagi dastlabki yillari uning keyingi ta'lim faoliyati uchun zarur bo'lgan asosiy bilim, ko'nikma va kompetensiyalar shakllanadigan muhim davr hisoblanadi. Ayniqsa, savodxonlikni shakllantirish jarayoni bolaning butun ta'lim faoliyati uchun poydevor vazifasini bajaradi.

Boshlang'ich sinflarda savodxonlikni o'rgatish faqatgina o'quvchiga tovush va harflarni tanitish, bo'g'in va so'zlarni o'qitish yoki yozuv malakasini shakllantirish bilangina cheklanmaydi. Zamonaviy ta'lim sharoitida o'quvchining o'qiganini tushunishi, tinglangan axborotni anglay olishi, o'z fikrini og'zaki va yozma ravishda ifodalashi, savol berishi, savollarga asoslangan javob qaytarishi, matnni tahlil qilishi, xulosa chiqarishi va egallagan bilimlarini hayotiy vaziyatlarda qo'llay olishi ham muhimdir.

Shu sababli bugungi savodxonlik darslari o'quvchini tayyor bilimni qabul qiluvchi emas, balki ta'lim jarayonining faol ishtirokchisi sifatida shakllantirishga xizmat qilishi lozim.

Boshlang'ich ta'limda zamonaviy yondashuvlardan foydalanish o'quvchilarning yosh va individual xususiyatlarini hisobga olgan holda ta'lim jarayonini tashkil etish imkonini beradi. O'yinli topshiriqlar, interfaol metodlar, muammoli vaziyatlar, juftlik va kichik guruhlarda ishlash, rasm va multimedia materiallaridan foydalanish, ijodiy topshiriqlar hamda refleksiya usullari o'quvchilarning darsdagi faolligini oshirishga yordam beradi.

Mazkur uslubiy tavsiya boshlang'ich sinf o'qituvchilarining kundalik pedagogik faoliyatida, metodik birlashma yig'ilishlarida, ochiq darslarni tashkil etishda, pedagogik mahoratni oshirish jarayonida hamda savodxonlik darslarini loyihalashda foydalanish uchun mo'ljallangan.

Savodxonlik tushunchasi va uning boshlang'ich ta'limdagi ahamiyati

Boshlang'ich ta'lim tizimida savodxonlikni shakllantirish o'quvchining keyingi ta'lim faoliyati uchun mustahkam poydevor yaratadigan muhim pedagogik jarayonlardan biridir. Insonning bilim olish, atrof-muhitni anglash, o'z fikrini ifodalash, jamiyatdagi turli munosabatlarda faol ishtirok etishi, axborotni qabul qilishi va undan foydalanishi, avvalo, uning savodxonlik darajasiga bog'liq. Shu sababli boshlang'ich sinflarda savodxonlikni puxta shakllantirish umumiy ta'lim sifatining muhim ko'rsatkichlaridan biri hisoblanadi.

Savodxonlik tushunchasi dastlab o'qish va yozish qobiliyati bilan bog'langan bo'lsa-da, bugungi ta'lim sharoitida uning mazmuni ancha kengaygan. Hozirgi zamonaviy ta'limda savodxon inson o'qish va yozishni biladigan shaxs bo'lishi bilan birga, o'qigan yoki eshitgan ma'lumotini tushuna oladigan, undan kerakli xulosani chiqara oladigan, o'z fikrini og'zaki va yozma shaklda aniq ifodalay oladigan, turli vaziyatlarda muloqotga kirisha oladigan va olgan bilimlarini amaliy faoliyatda qo'llay oladigan shaxs sifatida qaraladi.

Ayniqsa, boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun savodxonlikni shakllantirish jarayoni murakkab va izchil pedagogik faoliyatni talab etadi. Bola maktabga kelgan dastlabki kunlaridanoq tovush va harflar, bo'g'in va so'zlar, gap va matnlar bilan tanishib boradi. Dastlab alohida tovushlarni eshitish va farqlashga o'rgangan bola keyinchalik tovushlarni harflar bilan bog'laydi, harflardan bo'g'in, bo'g'inlardan so'z, so'zlardan gap va gaplardan mazmunli matn tuzishni o'rganadi. Ushbu jarayon bosqichma-bosqich va tizimli tashkil etilgandagina o'quvchida mustahkam savodxonlik ko'nikmalari shakllanadi.

Savodxonlikni shakllantirishda o'qish faoliyati alohida o'rin tutadi. O'qish orqali bola nafaqat yozma belgilarni tanib, ularni tovushga aylantiradi, balki mazmunni tushunishga, fikrni anglashga va matndan kerakli ma'lumotni ajratib olishga ham o'rganadi. Shuning uchun boshlang'ich sinf o'quvchisiga o'qishni o'rgatishda "tez o'qish"ning o'zi maqsad qilib olinmasligi kerak. O'qishning to'g'riligi, ravonligi, ongli va ifodali bo'lishi bir-biri bilan bog'liq holda shakllantirilishi lozim.

O'quvchi matnni to'g'ri o'qishi mumkin, biroq uning mazmunini tushunmasa, bunday o'qish to'laqonli savodxonlikni anglatmaydi. Shu sababli har bir matnni o'qishdan keyin uning mazmunini aniqlash, asosiy fikrni topish, qahramonlarga munosabat bildirish, voqealar ketma-ketligini aniqlash va o'quvchining shaxsiy fikrini eshitish maqsadga muvofiqdir.

Yozish ko'nikmasi ham savodxonlikning muhim tarkibiy qismidir. Yozuv jarayonida o'quvchi harflarning shakli va joylashishini, so'zlar orasidagi masofani, gapning boshlanishi va tugashini, yozuvning izchilligini o'zlashtiradi. Biroq yozuvni faqat chiroyli harflar yozish bilan cheklab qo'yish to'g'ri emas. Yozish orqali o'quvchi o'z fikrini ifodalashni, gap tuzishni, kichik matn yaratishni, savollarga yozma javob berishni va o'z tajribasini yozma shaklda bayon qilishni ham o'rganishi zarur.

Savodxonlikning yana bir muhim jihati tinglab tushunish va so'zlash ko'nikmalaridir. O'quvchi o'qituvchining tushuntirishini, tengdoshining fikrini yoki

audio matnni tinglab, uning mazmunini tushunishi va tegishli javob bera olishi kerak. Soʻzlash jarayonida esa u oʻz fikrini aniq, tushunarli va izchil bayon qilishga oʻrganadi. Demak, oʻqish, yozish, tinglash va soʻzlash bir-biridan ajratilmaydigan yagona savodxonlik jarayonining tarkibiy qismlaridir.

Boshlangʻich sinfda savodxonlikni shakllantirish bolaning boshqa fanlarni oʻzlashtirishiga ham katta taʼsir koʻrsatadi. Oʻquvchi matematika fanidagi masala shartini oʻqib tushunishi, tabiatshunoslikka oid maʼlumotlarni oʻqishi, topshiriqlarni mustaqil bajarishi, tarixiy yoki badiiy matnlarni anglay olishi uchun yetarli darajada oʻqish savodxonligiga ega boʻlishi kerak. Shu maʼnoda savodxonlik boshlangʻich taʼlimning alohida yoʻnalishi boʻlish bilan birga, barcha fanlarni oʻzlashtirish uchun zarur boʻlgan universal koʻnikma hamdir.

Boshlangʻich sinf oʻquvchilarining yosh va psixologik xususiyatlari

Savodxonlik darslarini samarali tashkil etish uchun boshlangʻich sinf oʻquvchilarining yosh va psixologik xususiyatlarini yaxshi bilish muhimdir. Maktabga kelgan bola yangi ijtimoiy muhitga moslashish, oʻquv faoliyatini oʻzlashtirish va oʻzini yangi talablar asosida tutishga oʻrganish bosqichida boʻladi. Shu sababli dars jarayonida oʻquvchining yosh imkoniyatlari, qiziqishi, diqqati, xotirasi, tafakkuri va hissiy holati hisobga olinishi kerak.

Boshlangʻich sinf oʻquvchilarida koʻrgazmali-obrazli tafakkur yetakchi oʻrinlardan birini egallaydi. Bola konkret predmet, rasm, rang, harakat va obraz orqali berilgan maʼlumotni tezroq qabul qiladi. Shuning uchun savodxonlik darslarida rasmlar, predmetlar, harf va soʻz kartochkalari, sxemalar, jadvallar, rangli belgilar va boshqa koʻrgazmali vositalardan foydalanish samarali natija beradi.

Masalan, yangi soʻzni faqat ogʻzaki tushuntirish oʻrniga uning rasmini koʻrsatish, soʻzni talaffuz qilish, undagi tovushlarni ajratish va keyin yozma shaklini koʻrsatish oʻquvchining uni yaxshiroq anglashiga yordam beradi. Bunda koʻrish, eshitish va amaliy faoliyat birgalikda ishlaydi.

Boshlangʻich sinf oʻquvchilarining diqqati ham oʻziga xos xususiyatga ega. Bir xil faoliyatning uzoq davom etishi oʻquvchining diqqatini susaytirishi mumkin. Shu sababli dars davomida faoliyat turlarini almashtirib borish, oʻqishdan suhbatga, suhbatdan yozuvga, yozuvdan oʻyinga, oʻyindan ijodiy topshiriqqa oʻtish maqsadga muvofiqdir.

Masalan, darsning dastlabki qismida oʻquvchilar rasm asosida suhbatlashsa, keyingi bosqichda yangi soʻzlarni oʻqishlari, undan soʻng soʻzlarni boʻgʻinga ajratishlari, keyin daftarlariga yozishlari va darsning yakuniy qismida oʻrganilgan soʻzlar ishtirokida gap tuzishlari mumkin. Bunday ketma-ketlik darsni dinamik tashkil etishga yordam beradi.

Boshlangʻich yoshdagi bolalar uchun oʻyin faoliyati ham katta ahamiyatga ega. Oʻyin orqali berilgan bilim bola tomonidan tabiiyroq qabul qilinadi. Shuning uchun savodxonlik darslarida didaktik oʻyinlardan foydalanish oʻquv jarayonini qiziqarli tashkil etish vositasi boʻlib xizmat qiladi. Biroq oʻyin shunchaki vaqt oʻtkazish vositasi emas, balki muayyan taʼlimiy maqsadga ega boʻlishi kerak.

Masalan, “So‘zni top” o‘yini orqali o‘quvchilar tovush va harflarni mustahkamlashi, “Gap tuz” o‘yini orqali sintaktik ko‘nikmalarini rivojlantirishi, “Rasmni tasvirla” o‘yini orqali esa og‘zaki nutqini boyitishi mumkin.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida rag‘batga ehtiyoj ham kuchli bo‘ladi. O‘qituvchining oddiygina “Barakalla!”, “Juda yaxshi!”, “Ajoyib fikr!”, “Yana bir bor urinib ko‘r” kabi ijobiy fikrlari bolaning o‘ziga bo‘lgan ishonchini oshirishi mumkin. Ayniqsa, o‘qishda yoki yozishda qiyinchilikka duch kelayotgan o‘quvchiga uning xatosini keskin ta‘kidlash o‘rniga, xatoni tuzatish yo‘lini ko‘rsatish muhimdir.

Shu nuqtayi nazardan zamonaviy savodxonlik darsida o‘qituvchi nafaqat bilim beruvchi, balki o‘quvchining psixologik jihatdan qo‘llab-quvvatlovchi shaxsi ham bo‘lishi lozim.

Savodxonlik darslarining mazmuni va vazifalari

Savodxonlik darslarining mazmuni o‘quvchining bosqichma-bosqich savod chiqarishi va mustaqil o‘quv faoliyatiga tayyorlanishiga xizmat qiladi. Dastlab tovush va harflarni o‘rganish, keyinchalik bo‘g‘in, so‘z va gap ustida ishlash, undan so‘ng matnni o‘qish va tushunish kabi faoliyatlar bir-biri bilan uzviy bog‘lanadi.

Darsning har bir bosqichida o‘quvchi faqat tayyor ma‘lumotni qabul qilmasdan, uni amaliy faoliyat orqali o‘zlashtirishi muhim. Masalan, yangi harfni o‘rgatishda o‘qituvchi uning nomini aytib berishi bilan cheklanib qolmasdan, o‘quvchilarga ushbu tovush qatnashgan so‘zlarni topdirishi, tovushning so‘zdagi o‘rmini aniqlatishi, harfni boshqa harflardan ajratishni, undan bo‘g‘in va so‘z hosil qilishni taklif qilishi mumkin.

Bunday faoliyatda bir vaqtning o‘zida eshitish, ko‘rish, talaffuz qilish, tahlil qilish va yozish ko‘nikmalari rivojlanadi.

Savodxonlik darsining muhim vazifalaridan biri o‘quvchining lug‘at boyligini oshirishdir. Bola qancha ko‘p so‘z bilsa va ularning ma‘nosini tushunsa, uning nutqi shunchalik boy va mazmunli bo‘ladi. Shu sababli dars davomida uchragan yangi so‘zlarning ma‘nosini izohlash, ularni gap ichida qo‘llash, sinonim yoki antonimlarini topish, rasm orqali mazmunini aniqlash kabi mashqlardan foydalanish foydalidir.

Masalan, “mehribon” so‘zi uchrasa, o‘qituvchi “Mehribon inson qanday bo‘ladi?”, “Sizningcha, kimni mehribon deb atash mumkin?” kabi savollar orqali o‘quvchini fikrlashga undashi mumkin. Shunday qilib, bitta yangi so‘z ustida ishlash orqali nafaqat lug‘at boyligi, balki og‘zaki nutq ham rivojlantiriladi.

Savodxonlik darslarining yana bir vazifasi o‘quvchini matn bilan ishlashga o‘rgatishdir. Matnni o‘qishdan oldin uning mavzusi haqida taxmin qilish, sarlavha asosida mazmunni bashorat qilish, o‘qish jarayonida muhim so‘zlarni aniqlash, o‘qishdan keyin savollarga javob berish va o‘z fikrini bildirish kabi bosqichlar o‘quvchining matnni ongli o‘qishiga yordam beradi.

O‘qish savodxonligini rivojlantirish

O‘qish savodxonligi zamonaviy boshlang‘ich ta‘limning muhim tarkibiy qismidir. O‘quvchining o‘qish qobiliyati uning boshqa fanlarni o‘zlashtirishiga ham ta‘sir qiladi. Shuning uchun boshlang‘ich sinflarda o‘qish jarayoniga faqat texnik

ko'nikma sifatida emas, balki mazmunni anglash va fikrlash jarayoni sifatida qarash zarur.

O'qish jarayonida uch asosiy jihatga e'tibor qaratish lozim: to'g'ri o'qish, ravon o'qish va ongli o'qish. To'g'ri o'qish so'zlarni buzmasdan, tovush va bo'g'inlarni aniq talaffuz qilishni anglatadi. Ravon o'qish o'qish sur'ati va tabiiyligini ifodalaydi. Ongli o'qish esa o'qilgan mazmunni tushunish, asosiy fikrni anglash va unga munosabat bildirish bilan bog'liq.

O'qish jarayonida o'quvchiga turli savollar berish yaxshi natija beradi. Oddiy "Matnda nima haqida gapirilgan?" savolidan tashqari "Nima uchun qahramon shunday yo'l tutdi?", "Agar siz uning o'rnida bo'lganingizda nima qilardingiz?", "Voqeani qanday davom ettirish mumkin?" kabi savollar o'quvchini yuqori darajadagi fikrlashga undaydi.

Bunday savollar o'quvchining matnni shunchaki o'qib chiqishini emas, balki mazmunini tahlil qilishini ta'minlaydi.

Boshlang'ich ta'limda yozuv malakasini shakllantirish izchil va muntazam mashq qilishni talab etadi. O'quvchi harflarni to'g'ri yozish, ularni bir-biriga ulash, so'zlarni to'g'ri joylashtirish va gaplarni yozishdan boshlab, asta-sekin mustaqil yozma fikr ifodalashga o'tadi.

Yozuv darslarida o'quvchining qo'l harakatlari, harf shakli, yozuvning tekisligi va so'zlar orasidagi masofa bilan bir qatorda, yozilayotgan mazmunning tushunarlilik ham muhimdir.

Yozma nutqni rivojlantirish uchun o'quvchilarga oddiy va hayotiy topshiriqlar berish mumkin. Masalan, "Do'stingga tabrik yoz", "Onangga minnatdorchilik bildir", "Sevimli hayvoning haqida uchta gap yoz", "Rasmga qarab gaplar tuz" kabi topshiriqlar bolaning yozuv faoliyatini mazmun bilan bog'laydi.

Bu jarayonda o'quvchi yozishni faqat mashq sifatida emas, balki o'z fikrini boshqalarga yetkazish vositasi sifatida anglay boshlay

Savodxonlikning to'laqonli shakllanishida tinglash va so'zlash faoliyatlari ham muhim o'rin tutadi. O'quvchi o'qituvchining savolini tinglab tushunishi, tengdoshining fikriga quloq solishi, matnni tinglab mazmunini anglay olishi va o'z navbatida fikrini aniq bayon qila olishi kerak.

Buning uchun darslarda muntazam suhbatlar tashkil etish maqsadga muvofiq. O'qituvchi savol beradi, o'quvchi javob beradi, keyin boshqa o'quvchi javobni to'ldiradi yoki o'z munosabatini bildiradi. Shu tarzda sinfda tabiiy muloqot muhiti shakllanadi.

Rasm asosida hikoya tuzish ham samarali usullardan biridir. O'quvchilarga bir yoki bir nechta rasm ko'rsatiladi va ular rasmda tasvirlangan voqeani og'zaki bayon qiladilar. Dastlab o'qituvchi yordamchi savollar beradi, keyinchalik o'quvchilar mustaqil hikoya tuzishga o'tadilar.

Masalan, "Rasmda kimlarni ko'ryapsiz?", "Ular qayerda?", "Nima qilmoqda?", "Keyin nima bo'lishi mumkin?" kabi savollar yordamida o'quvchining fikri izchil yo'naltiriladi.

Savodxonlik darslarida zamonaviy pedagogik yondashuvlar

Zamonaviy ta'lim jarayonida o'quvchining bilimni qanday egallashi, undan qanday foydalanishi va o'z faoliyatini qanday tashkil etishi muhim ahamiyat kasb etadi. Shu sababli savodxonlik darslarini tashkil etishda zamonaviy pedagogik yondashuvlardan foydalanish ta'lim samaradorligini oshirishning muhim shartlaridan biri hisoblanadi.

Kompetensiyaviy, shaxsga yo'naltirilgan, faoliyatga asoslangan, muammoli va hamkorlikdagi ta'lim yondashuvlari boshlang'ich sinf o'quvchilarining savodxonlik ko'nikmalarini rivojlantirishda samarali vosita bo'la oladi.

Kompetensiyaviy yondashuvda o'quvchining faqat bilimga ega bo'lishi emas, balki shu bilimdan turli vaziyatlarda foydalana olishi muhim hisoblanadi. Savodxonlik darsida bu yondashuv o'quvchining o'qish, yozish, tinglash va so'zlash ko'nikmalarini hayotiy vaziyatlar bilan bog'lash orqali amalga oshiriladi.

Masalan, "e'lon" mavzusini o'rganishda o'quvchilarga tayyor e'lonni o'qitish bilan cheklanmasdan, maktabda o'tkaziladigan tadbir haqida o'zlari e'lon tuzish topshirig'i berilishi mumkin. O'quvchi bunda e'lonning mazmunini, kimga mo'ljallanganini va qanday ma'lumotlar bo'lishi kerakligini mustaqil aniqlaydi.

Shunday qilib, nazariy bilim amaliy faoliyatga aylanadi.

Shaxsga yo'naltirilgan yondashuv o'quvchini ta'lim jarayonining markaziga qo'yadi. Bunda o'qituvchi har bir bolaning individual xususiyatlari, qiziqishlari va imkoniyatlarini hisobga oladi.

Boshlang'ich sinfda bunday yondashuv ayniqsa muhim, chunki bir sinfdagi o'quvchilarning o'qish tezligi, lug'at boyligi, yozuv malakasi va fikrlash darajasi bir xil bo'lmaydi.

Shuning uchun o'qituvchi topshiriqlarni turli darajada tayyorlashi mumkin. Masalan, bir guruh o'quvchilarga berilgan so'zlarni o'qish, ikkinchi guruhga so'zlarni gapda qo'llash, uchinchi guruhga esa shu so'zlar asosida kichik hikoya tuzish topshirig'i beriladi.

Bunda barcha o'quvchilar bir mavzu doirasida ishlaydi, biroq faoliyat murakkabligi ularning imkoniyatiga moslashtiriladi.

Faoliyatga asoslangan ta'limda o'quvchi bilimni tayyor holda qabul qilmaydi, balki faol harakat va amaliy topshiriqlar orqali egallaydi.

Savodxonlik darsida bu yondashuvni tovush, harf, so'z va matn bilan ishlashda keng qo'llash mumkin.

Masalan, o'qituvchi yangi harfni doskaga yozib, uning nomini aytib berishi bilan cheklanmaydi. O'quvchilar shu harf qatnashgan so'zlarni topadilar, ularni bo'g'inlarga ajratadilar, harfning so'z boshida, o'rtasida yoki oxirida kelishini aniqlaydilar va yangi so'zlar tuzadilar.

Natijada o'quvchi yangi bilimni bevosita faoliyat davomida kashf etadi.

Boshlang'ich sinflarda savodxonlik darslarida innovatsion interfaol metodlardan foydalanish

Boshlang'ich ta'lim bosqichida savodxonlikni shakllantirish o'quvchining keyingi ta'lim faoliyati uchun muhim poydevor hisoblanadi. Ayniqsa, o'qish, yozish, tinglash va fikrini og'zaki hamda yozma ravishda ifodalash ko'nikmalarini rivojlantirishda zamonaviy pedagogik yondashuvlardan foydalanish katta samara beradi. An'anaviy dars usullarini innovatsion interfaol metodlar bilan uyg'unlashtirish o'quvchilarni dars jarayonining faol ishtirokchisiga aylantiradi.

Interfaol metodlar — o'qituvchi va o'quvchi, shuningdek, o'quvchilarning o'zaro hamkorligini ta'minlaydigan ta'lim usullaridir.

Innovatsion interfaol metodlarning muhim jihatlaridan biri - o'quvchilarning darsga qiziqishini oshirishdir. Boshlang'ich sinf o'quvchilari tabiatan qiziquvchan va faol bo'lgani sababli o'yin, musobaqa, guruhli topshiriq va ijodiy mashqlar asosida tashkil etilgan darslar ular uchun yanada qiziqarli kechadi. Masalan, yangi harfni o'rganishda shu harf ishtirok etgan so'zlarni guruh bo'lib topish, rasmlar asosida gap tuzish yoki so'zlarni bo'g'inlarga ajratish orqali o'quvchilar bilimni faol ravishda egallaydilar.

Interfaol metodlar mustaqil va mantiqiy fikrlashni rivojlantirishda ham muhim ahamiyatga ega. O'quvchiga tayyor javobni berish o'rniga muammoli savollar va ijodiy topshiriqlar berilsa, u o'z fikrini izlashga, taqqoslashga va xulosa chiqarishga intiladi. Masalan, matn bilan ishlash jarayonida "Qahramon nima uchun bunday yo'l tutdi?", "Agar voqea boshqacha davom etganida nima bo'lardi?" kabi savollar o'quvchilarning tafakkurini faollashtiradi.

Bundan tashqari, interfaol ta'lim kommunikativ kompetensiyalarni shakllantirishga xizmat qiladi. Juftlik va guruhlarda ishlash jarayonida bolalar o'z fikrlarini aniq ifodalash, boshqalarning fikrini tinglash, savol berish va o'z nuqtayi nazarini asoslashni o'rganadilar. Bu esa savodxonlikning asosiy tarkibiy qismlaridan biri bo'lgan nutqiy kompetensiyaning rivojlanishiga yordam beradi.

Innovatsion metodlardan foydalanish o'qituvchi uchun ham muhim imkoniyatlar yaratadi. O'qituvchi dars davomida har bir o'quvchining faolligi va o'zlashtirish darajasini kuzatishi, individual yondashuvni amalga oshirishi hamda o'quvchilarning qiyinchiliklarini o'z vaqtida aniqlashi mumkin. Ayniqsa, differensial topshiriqlardan foydalanish bilim darajasi turlicha bo'lgan o'quvchilar bilan samarali ishlash imkonini beradi.

"Harflar detektivi" metodi

"Harflar detektivi" metodi o'quvchilarning tovush va harflarni farqlash, so'z tarkibini tahlil qilish, diqqat va kuzatuvchanligini rivojlantirishga qaratilgan.

O'qituvchi doskaga yoki ekranga kichik bir "sirli xat" joylashtiradi. Xatda ayrim harflar tushirib qoldirilgan bo'ladi. O'quvchilar o'zlarini detektiv sifatida tasavvur qilib, "yo'qolgan harflar"ni topishlari kerak.

Masalan:

_ kitob

o _ a

ma _ tab

bo _ a

O'quvchilar tushirib qoldirilgan harflarni aniqlaydilar va hosil bo'lgan so'zlarni o'qiydilar.

Metodni murakkablashtirish uchun o'qituvchi harfni shunchaki topishni emas, balki uning nima uchun aynan shu harf bo'lishi kerakligini izohlashni talab qiladi.

Masalan, "maktab" so'zida "k" harfi tushirib qoldirilgan bo'lsa, o'quvchi "maktab" so'zini bilganligi va tovush-harf tarkibini anglaganligi asosida javob beradi.

Metodning qiziqarli jihati shundaki, o'quvchilar topshiriqni oddiy mashq sifatida emas, balki "sirni ochish" sifatida qabul qiladilar.

"So'zlar lifti" metodi

Ushbu metod so'zlarni bosqichma-bosqich kengaytirish orqali o'quvchilarning tovush, harf, bo'g'in va so'z haqidagi bilimlarini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Doskaga "lift" rasmi chiziladi. Har bir qavatga bittadan topshiriq joylashtiriladi.

Masalan:

1-qavat: A

2-qavat: AN

3-qavat: ANO

4-qavat: ANOR

O'quvchilar har bir bosqichda yangi harf qo'shib, mazmunli so'z hosil qilishga harakat qiladilar.

Keyingi bosqichda:

O → OL → OLA → OLAM

kabi variantlardan foydalanish mumkin.

Metodning asosiy maqsadi o'quvchini "harf → bo'g'in → so'z" munosabatini amaliy tarzda anglashga olib kelishdir.

"Teskari ertak" metodi

Bu metod o'quvchilarning mantiqiy va ijodiy fikrlashini, og'zaki nutqini rivojlantirish uchun qo'llanadi.

O'qituvchi hammaga tanish ertak yoki hikoyaning voqealarini ataylab teskari tartibda bayon qiladi.

Masalan:

"Zumrad uyiga qaytib keldi. Undan oldin u sehrli o'rmonda edi. Undan oldin esa u buvisinikiga borgan edi..."

O‘quvchilar voqealarni to‘g‘ri ketma-ketlikka keltirishlari kerak.

Keyin o‘qituvchi:

“Agar ertak haqiqatan ham teskari tartibda davom etsa, nima bo‘lardi?” deb savol beradi.

O‘quvchilar o‘zlarining noodatiy variantlarini yaratadilar.

Bu metod ayniqsa matn mazmunini tushunish va voqealar ketma-ketligini aniqlashda foydalidir.

“Jim gapiradigan rasm” metodi

Bu metodda o‘quvchilarga biror voqeani aks ettiruvchi rasm beriladi, ammo ular dastlab gapirishlari mumkin emas.

O‘qituvchi:

“Rasm sizga gapirmayapti. Uni biz gapirtirishimiz kerak.” deydi.

O‘quvchilar avval rasmda ko‘rayotgan predmetlarini bitta so‘z bilan yozadilar. Keyin shu so‘zlardan gap tuzadilar. Keyingi bosqichda esa 3–5 ta gapdan iborat kichik hikoya yaratadilar.

Masalan, rasmda bog‘ tasvirlangan bo‘lsa:

bog‘ → daraxt → bola → olma → savat

So‘ng:

“Bola bog‘ga bordi. U daraxtdan olma terdi. Olmalarni savatga soldi.” kabi hikoya tuziladi.

Metod o‘quvchining so‘zdan gapga, gapdan matnga o‘tishini tabiiy tarzda ta‘minlaydi.

“So‘zning soyasi” metodi

Bu metod yangi so‘zlarni o‘rgatishda juda qiziqarli tarzda qo‘llanadi.

O‘qituvchi biror so‘zni aytadi, lekin uning o‘zini ko‘rsatmaydi.

O‘quvchilarga so‘zning “soyasi”, ya‘ni belgilarini beradi.

Masalan:

“Men yashilman. Daraxtda o‘ saman. Meni kuzda terishadi. Men shirin bo‘lishim mumkin.”

O‘quvchilar:

“Olma!”

degan javobni topadilar.

Keyin o‘qituvchi:

“Olma so‘zining soyasi yana qaysi so‘zlarda bor?”

deb savol beradi.

O‘quvchilar:

olma – meva – bog‘ – daraxt – hosil

kabi so‘zlar zanjirini tuzadilar.

“Xato qilgan robot” metodi

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari xatoni o‘qituvchidan ko‘ra “robot”dan topishni qiziqarliroq qabul qilishi mumkin.

O‘qituvchi:

“Bugun bizga Savodxon Robot yordamga keldi. Ammo u hali hamma narsani to‘g‘ri bajara olmaydi.”

deydi.

Doskaga robotning xatolari yoziladi:

kitob → kitop

maktab → maktap

bola → bola

O‘quvchilar robotning xatosini aniqlaydilar va tuzatadilar.

Keyin o‘quvchilarning o‘zlari robotga ataylab xato yozilgan so‘zlar tayyorlaydilar.

Bu usul o‘quvchida xatoni aniqlash, tahlil qilish va tuzatish ko‘nikmasini rivojlantiradi.

“So‘zlar shifoxonasi” metodi

Bu metod imlo va so‘z tarkibi ustida ishlash uchun mo‘ljallangan.

O‘qituvchi:

“Bugun so‘zlar shifoxonasiga bir nechta kasal so‘zlar kelibdi. Ularni davolashimiz kerak.”

deydi.

Masalan:

maktab

kitob

oquvchi

daraxt

O‘quvchilar “kasal” so‘zlarni aniqlab, ularni “davolaydilar”.

Har bir to‘g‘rilangan so‘z uchun o‘quvchi:

-xatoni topadi,

-to‘g‘ri variantni yozadi;

-so‘zni o‘qiydi;

-shu so‘z bilan gap tuzadi.

Shunday qilib, bitta topshiriq ichida o‘qish, yozish va nutq faoliyati birlashtiriladi.

“So‘zlar poyezdi” metodi

Doskaga poyezd tasviri joylashtiriladi. Har bir vagon bitta so‘zni ifodalaydi.

Birinchi vagon:

ONA

Ikkinchi vagon:

KITOB

Uchinchi vagon:

O‘QIDI

O'quvchilar vagonlarni to'g'ri tartibga keltirib, gap hosil qiladilar:

“Ona kitob o'qidi.”

Keyin poyezdga yana vagonlar qo'shiladi:

Ona → kitob → o'qidi → kechqurun

O'quvchilar mazmunli gap tuzadilar.

Metodni matn tuzishga ham olib chiqish mumkin. Bir nechta “poyezd” orqali bir nechta gap tuzilib, ulardan kichik hikoya hosil qilinadi.

“Yo'qolgan so'z” metodi

O'qituvchi kichik matn beradi, lekin matndagi muhim so'zlarning ayrimlari yo'qolgan bo'ladi.

Masalan:

Bugun Ali _____ bordi. U yerda do'stlari bilan _____ o'ynadi. Keyin ular _____ o'qishdi.

O'quvchilar bo'sh joylarni mazmunga mos so'zlar bilan to'ldiradilar.

Keyin o'qituvchi:

“Agar bu so'zni boshqa so'z bilan almashtirsak, hikoyaning mazmuni qanday o'zgaradi?” deb savol beradi.

Bu metod o'quvchilarning kontekstdan foydalanish, so'z tanlash va matn mazmunini anglash ko'nikmalarini rivojlantiradi.

“Bir harf – bir hikoya” metodi

O'quvchilarga bitta harf beriladi.

Masalan:

“B” harfi.

O'quvchilar shu harf bilan boshlanuvchi imkon qadar ko'proq so'z topadilar: bola, bog', baliq, bahor, bulut, buvi...

Keyin o'qituvchi:

“Endi shu so'zlardan foydalanib kichik hikoya yarating.”

deydi.

O'quvchi:

“Bahorda bola buvisi bilan bog'ga bordi. Bog'da baliqchani ko'rdi...”

kabi ijodiy matn yaratishi mumkin.

Bu metod bir vaqtning o'zida lug'at boyligi, bog'lanishli nutq va ijodiy tafakkurni rivojlantiradi.

“Sehrli mikrofon” metodi

Sinfda oddiy mikrofon yoki mikrofon maketi bo'ladi. Mikrofon kimning qo'liga tushsa, o'sha o'quvchi berilgan mavzu bo'yicha gapiradi.

Masalan, mavzu:

“Mening sevimli kitobim.”

O'quvchi mikrofonga:

“Mening sevimli kitobim — ertaklar kitobi. Men ertak o'qishni yaxshi ko'raman...”

deb fikr bildiradi.

Keyingi o'quvchi avvalgi bolaning fikrini davom ettirishi kerak.

Shu tariqa umumiy hikoya hosil bo'ladi.

“So‘zning tug‘ilgan kuni” metodi

Bu metod so‘z yasash va so‘z tarkibini o‘rganishda qo‘llanadi.

O‘qituvchi:

“Bugun yangi so‘z tug‘iladi. Uni yaratishimiz kerak.”

deydi.

Masalan, harflar:

B – O – L – A

O‘quvchilar harflarni to‘g‘ri joylashtirib, BOLA so‘zini hosil qiladilar.

Keyin yangi so‘zning “qarindoshlari” topiladi:

bola – bolalar – bolalik – bolajon.

Bu orqali o‘quvchilar so‘zlarning shakliy va mazmuniy bog‘liqligini anglay boshlaydilar.

“Vaqt mashinasi” metodi

Bu metod matn bilan ishlash va ijodiy fikrlash uchun mo‘ljallangan.

O‘quvchilarga kichik matn o‘qitiladi. Keyin o‘qituvchi:

“Tasavvur qiling, sizda vaqt mashinasi bor. Siz voqeadan 100 yil oldinga yoki 100 yil keyinga bora olasiz. Hikoya qanday o‘zgaradi?”

deb savol beradi.

Masalan, matnda bola kutubxonaga boradi. O‘quvchi kelajakdagi kutubxonani tasvirlashi mumkin:

“Kelajakda kutubxonada robotlar kitob tanlashga yordam beradi. Kitoblar elektron ekranlarda ko‘rinadi...”

Bu metod bolaning matn mazmunini saqlagan holda yangi g‘oya yaratishiga imkon beradi.

“O‘qituvchini almashtir” metodi

Bu metodda darsning ma’lum bir qismida o‘quvchi o‘qituvchi rolini bajaradi.

O‘qituvchi bir o‘quvchiga kichik matn yoki so‘zlar to‘plamini beradi va:

“Endi siz o‘qituvchisiz. Sinfdoshlaringizga uchta savol bering.”

deydi.

O‘quvchi savollar beradi, boshqa o‘quvchilar javob beradilar.

Masalan:

“Matnda kim haqida gapirilgan?”

“Voqea qayerda sodir bo‘lgan?”

“Siz qahramonning o‘rnida bo‘lganingizda nima qilardingiz?”

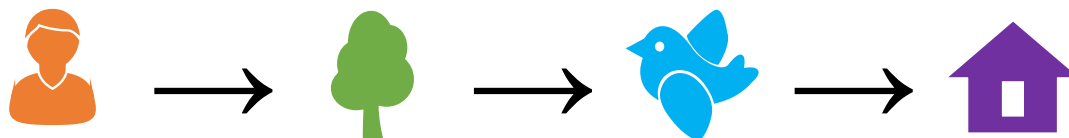
Bu metod o‘quvchining faqat javob berishini emas, sifatli savol tuzishini ham o‘rgatadi.

“Kodlangan ertak” metodi

Bu metod savodxonlik va mantiqiy fikrlashni birlashtiradi.

O‘qituvchi ertakdagi ayrim so‘zlarni rasmlar yoki belgilar bilan almashtiradi.

Masalan:

O‘quvchilar belgilar asosida hikoyani tiklaydilar.

Keyin ular hikoyani yozma shaklda ifodalashga harakat qiladilar.

Bu metod ayniqsa kichik yoshdagi o‘quvchilarning tasavvurini rivojlantirishda samarali.

“So‘z auktsioni” metodi

O‘qituvchi:

“Bugun biz so‘zlar auktsionini o‘tkazamiz!”

deydi.

Biror harf tanlanadi, masalan “M”.

O‘quvchilar navbat bilan shu harf bilan boshlanuvchi so‘zlarni aytadilar.

Maktab → meva → mushuk → mashina → momiq...

Ammo bir so‘zni ikkinchi marta aytish mumkin emas.

Kim yangi so‘z ayta olsa, “so‘z tangasi” oladi.

Keyingi bosqichda o‘quvchilar topgan so‘zlaridan gap tuzadilar. Eng qiziqarli gap yoki kichik hikoya alohida rag‘batlantiriladi.

Bu metod lug‘at boyligini tez va qiziqarli rivojlantirishga xizmat qiladi.

“Sirli konvert” metodi

O‘qituvchi bir nechta konvert tayyorlaydi. Har bir konvertda alohida topshiriq bo‘ladi.

Masalan, birinchi konvertda:

“Uchta so‘z toping.”

Ikkinchisida:

“So‘zlardan gap tuzing.”

Uchinchisida:

“Gapni davom ettiring.”

To‘rtinchisida:

“Hikoyaga sarlavha toping.”

O‘quvchilar konvertlarni navbat bilan ochadilar va topshiriqlarni bajaradilar.

Eng muhim jihati shundaki, keyingi konvertni ochish uchun avvalgi topshiriqni bajarish kerak. Shu sababli dars “sarguzasht” shakliga keladi.

“Men bilmagan so‘z” metodi

Bu metod o‘quvchini yangi so‘zlarni mustaqil aniqlashga o‘rgatadi.

Matn o‘qilgandan so‘ng o‘qituvchi:

“Matndan siz uchun yangi yoki tushunarsiz bo‘lgan so‘zni toping.”
deydi.

O‘quvchi so‘zni belgilaydi va uning ma’nosini:

rasm orqali;

gap mazmunidan; sinfdoshlar yordamida;

lug‘at orqali

aniqlashga harakat qiladi.

Keyin o‘sha so‘z bilan yangi gap tuzadi.

Bu usul o‘quvchida “Men bilmayman — demak, izlayman” degan ijobiy o‘quv strategiyasini shakllantiradi.

“Hikoyaning yuragi” metodi

O‘quvchilarga kichik matn beriladi. Ular matndagi eng muhim gapni topishlari kerak.

O‘qituvchi:

“Matnning yuragi qaysi gap? Agar shu gapni olib tashlasak, matn mazmuni o‘zgaradimi?”

deb savol beradi.

O‘quvchilar o‘z tanlovlarini izohlaydilar.

Keyin matnning asosiy fikrini bitta gap bilan ifodalashga harakat qiladilar.

Bu metod matnning asosiy mazmunini anglash va muhim axborotni ikkinchi darajali axborotdan ajratish ko‘nikmasini rivojlantiradi.

“Kelajakdagi men” metodi

Dars yakunida o‘quvchilarga:

“Bugun o‘rgangan narsangizdan kelajakda qanday foydalanasiz?”
degan savol beriladi.

Masalan, o‘quvchi:

“Bugun yangi so‘zlarni o‘rgandim. Kelajakda hikoya yozganimda ulardan foydalanaman.”

yoki:

“Bugun ifodali o‘qishni o‘rgandim. Kelajakda kitoblarni chiroyli o‘qib beraman.”
deyishi mumkin.

Bu metod dars mazmunini bolaning shaxsiy hayoti va kelajagi bilan bog‘laydi.

Faollashtiruvchi mashqlar

Bugun o‘qish va o‘qitishning mazmuni tubdan o‘zgardi. Avvallari savod o‘rgatish darslarida bolalarni bosim ostida qiyinchiliklar bilan savodi chiqarilar edi. Bugun darsliklardagi xuddi shu bosimning olib tashlanganligi bolalarni tovush va harflarni erkin o‘rganish imkoniyatlarini hosil qildi. Bu imkoniyatlar bolalarning erkin va qiziqish va xohishlari asosida alifboni o‘rganishlariga sabab bo‘lmoqda.

Savod o‘rgatish davrida faollashtirish mashqlarini o‘tkazish lozim.

Alifbe davrida tovush va harf bilan ishlash o'quvchilarda savodxonlik asoslarini shakllantirish uchun juda muhim. Bu jarayonni qiziqarli qilish uchun quyidagi zamonaviy va interaktiv usullardan foydalanish mumkin.

Faollashtiruvchi mashqlar – bu o'quvchilarning darsga bo'lgan qiziqishini oshirish, ularni faol fikrlashga, diqqatini jamlashga va bilimlarni mustahkamlashga yordam beradigan qisqa va samarali mashqlardir. Bu mashqlar odatda darsning boshida, o'rtasida yoki oxirida o'quvchilarning diqqatini jalb qilish va o'quv jarayoniga faolroq qatnashishga undash uchun qo'llaniladi.

Faollashtiruvchi mashqlarning asosiy maqsadilari shundan iboratki, diqqatni jamlash, motivatsiyani oshirish, fikr yuritish va ijodiylikni rivojlantirish ishlarini amalga oshirishdir. Bunday mashqlar orqali o'quvchilarning 4K ko'nikmalari oshirilib boriladi. Guruh yoki juftlikda ishlash ko'nikmasini shakllantiriladi.

Darsni jarayonini jonlantirish, dars natijasini yaxshi bo'lishiga olib keladi.

Boshlang'ich sinflarda savod o'rgatish darslari uchun faollashtiruvchi mashqlar

“Kim ko‘p topadi?”

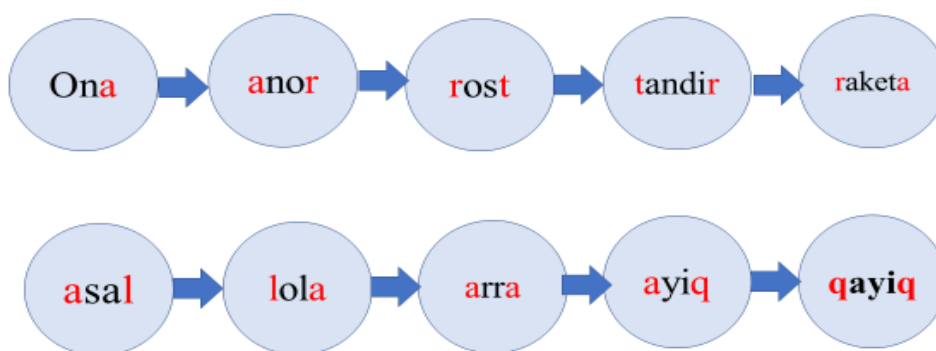
O'qituvchi bir harf yoki tovush aytadi. O'quvchilar qisqa vaqt ichida shu harf bilan boshlanuvchi yoki tugaydigan so'zlarni aytadi.

Masalan: “B” - baliq, bola, bog', bobo, bodom, boshliq, bolta, bulut, bambuk, bigiz, bilim, boshqoq, bosh, bob, baqqol, binafsha, buvi, bosh...

“So'z zanjiri”

Bir o'quvchi bir so'z aytadi, navbatdagi o'quvchi shu so'zning oxirgi harfidan boshlanuvchi yangi so'z aytadi.

Masalan: Ona – anor-rost – tandir-raketa-asal-lola-arra-ayiq-qayiq-qayiq

22

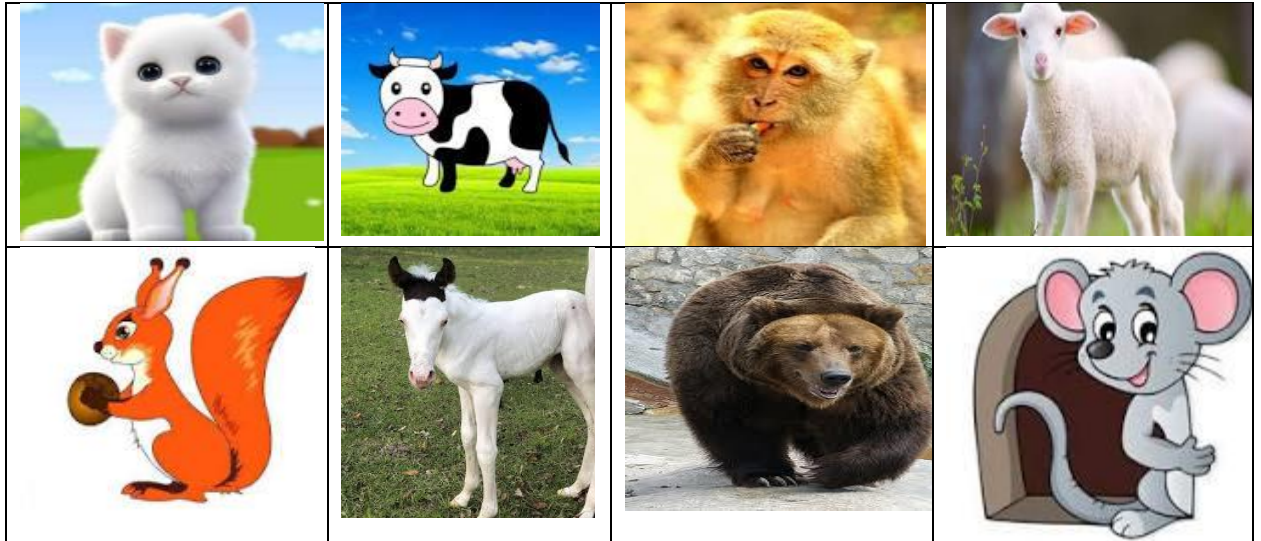
So'zlarni shu tariqa ketma-ket aytadilar. So'z topa olmay qolgan o'quvchi o'yindan chetlashtiriladi. Oxirigacha borgan o'quvchilar rag'batlantiriladi.

Bu o'yin orqali o'quvchilarning nutqi o'sadi, so'z boyligi ortib boradi.

“Tovushni top”

Bu mashqni o'tkazish uchun o'qituvchi turli xil rasmlarni tayyorlab qo'yadi. O'qituvchi bir tovushni aytadi, o'quvchilar o'sha tovush bilan boshlanuvchi so'zni aytib, rasmni tanlaydi yoki ko'rsatadi.

Masalan: "M" tovushiga oid rasmlarni belgilaydilar.

“So‘z yasalishi”

O'qituvchi o'quvchilarga ma'lum kesma harflarni beradi va ulardan so'z yasashni so'raydi. O'quvchilar yangi so'zlarni tuzishadi.

Masalan: o, t, l, a -ota, tol, tola, ot, ola, lat

“Ikki haqiqat, bitta yolg'on”

O'qituvchi uchta gap aytadi: ulardan ikkitasi to'g'ri, biri esa noto'g'ri bo'ladi. Boshqa o'quvchilar qaysi gap noto'g'ri ekanini aniqlashadi, shu tariqa mashq davom ettiriladi.

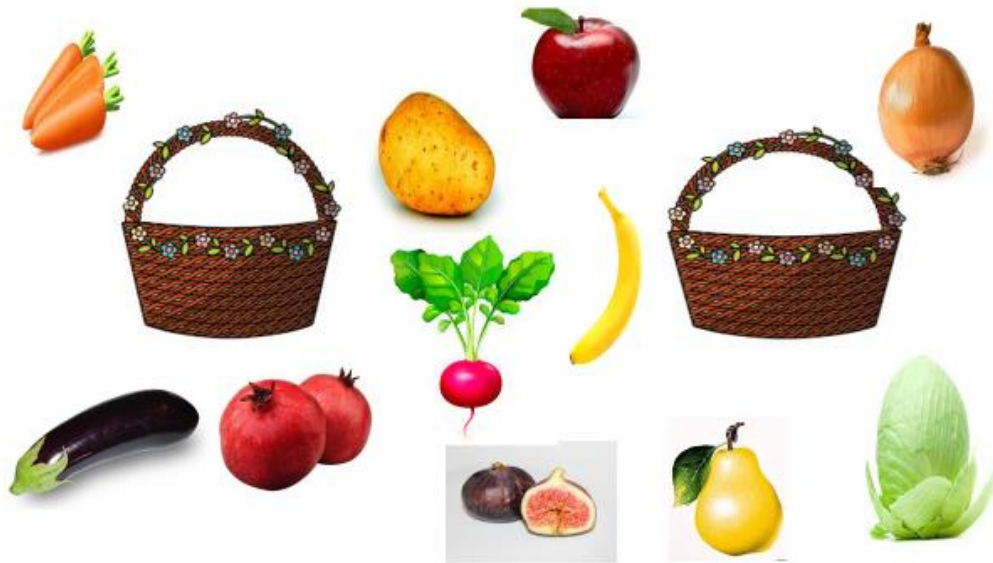
To'g'ri javob bergan o'quvchilar rag'batlantiriladi.

Masalan:

O'qituvchi dars o'tadi	Kuchukcha qichqirdi ✗	Bog'da baliq pishibdi ✗	Mushukcha sut ichdi.
Men maktabga boraman		Do'stim dars tayyorladi.	

“Guruhlarga ajrat”

O‘quvchilarga aralash so‘zlar beriladi. Ular so‘zlarni tovush yoki ma’nosi bo‘yicha guruhlarga ajratadi. Masalan: Olma, anor, qovun.....Mevalar va sabzavotlarni ajratishadi. 1-savatga mevalarni, 2-savatga sabzavotlarni joylang.

25

“So‘zni top”

O‘qituvchi so‘zlarni tasvir va bo‘g‘inga, ya’ni qismlarga bo‘lib aytadi, o‘quvchilar esa to‘liq so‘zni topishadi.

Masalan:

+XON=

+MA=Qo’yma

+AK=IPAK

“Anagramma”

Anagramma — bu bir soʻz yoki iboradagi harflarni qayta joylashtirib, yangi maʼno beruvchi soʻz yoki ibora hosil qilishdir. Anagrammalar bolalarning soʻz boyligini oshirish, mantiqiy fikrlashini rivojlantirish va diqqatini kuchaytirish uchun juda foydali. Masalan: a,n,o,m-noma, sh,k,o,i,sh,i,f,r-shifokor

Oʻquvchilarga harflar tartibini oʻzgartirib beriladi, ular esa toʻgʻri tartibni topishi kerak. Masalan: "a, n, m, o" -noma, onam

“Tovush ovlaymiz”

Tovushni tanish va farqlash maqsadida oʻtkaziladigan bu mashqda, oʻquvchilarga bir hikoya oʻqib beriladi. Hikoya davomida muayyan tovush eshitilganda bolalar qoʻl koʻtaradi yoki qarsak chaladilar. Yangi mavzu “F” harfi, soʻzlarda f tovushi kelsa, qarsak chaladilar. Kartochkalarda harflar va ularga mos keluvchi rasmlar joylashtiriladi. Oʻquvchilar toʻgʻri moslashtirishadi.

“Tovushdan soʻzgacha”

Tovushni etitish hamada uni tanish va farqlash maqsadida oʻtkaziladigan bu mashqda, oʻqituvchi har bir tovushni aytadi, oʻquvchilar bu tovushlarni ketma-ketlikda bogʻlab, soʻz yasashadi. Bu mashqni bajarish asosida oʻquvchilarda diktant yozish koʻnikmalari shakllantiriladi.

Masalan: “t-o-v-u-sh → tovush.

“Vizual va tinglov orqali oʻrganish”

Tovushni koʻrish va uni eshitish maqsadida oʻtkaziladigan bu mashqda, oʻqituvchi kartochka bilan ishlaydi. Kartochkalarda harflar va ularga mos keluvchi rasmlar joylashtiriladi. Oʻquvchilar rasm va harfni toʻgʻri moslashtirishadi.

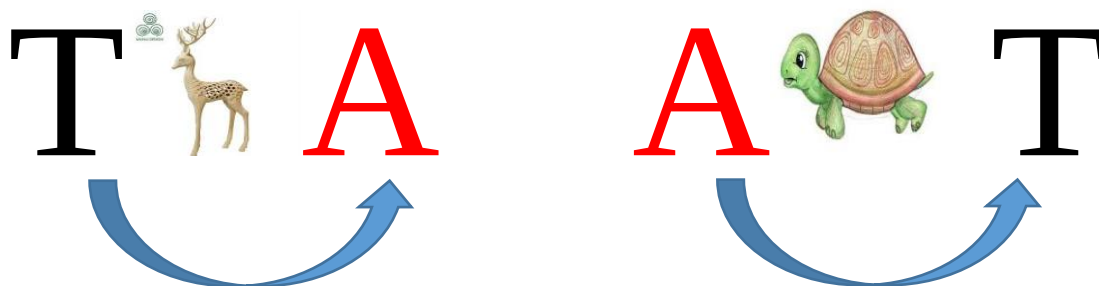
J	B	A	K
			

Bo'g'in ustida ishlash mashqlari.

Bo'g'in ustida ishlash boshlang'ich sinflarda o'qish va yozish ko'nikmalarini rivojlantirish uchun juda muhim. Bo'g'in tushunchasini mustahkamlash va bolalarga uni to'g'ri aniqlashga o'rgatish usullari bolalarni tez va oson savodini chiqarishga yordam beradi.

“Bo'g'inlarni hosil qil “o'yini

Buning uchun o'qituvchi tovush aytadi o'quvchilar bo'g'inni kesma harflar yordamida hosil qiladi.

Bu mashqda toshbaqa sekin harakatlanadi, shuning uchun birinchi harfni cho'ib aytish oooooooooo tarzda, kiyik chaqqon va tez harakat qiladi uni tez talaffuz qilinishi tushuntiriladi.

“Bo‘g‘inlarni ajratish “o‘yini

Bolalarga oddiy so‘zlarni ayting va ular bu so‘zlarni qaysi bo‘g‘inlardan iborat ekanini aytishsin.

Masalan: ol-ma, da-raxt, ki-tob, ol-ma-xon, o-ta, o-na

Qo‘shimcha ravishda qarsak chalib yoki qo‘l bilan urib bo‘g‘inlarni ajratishlari so‘raladi.

“Bo‘g‘inlardan so‘z tuzish”

Buning uchun o‘qituvchi kartochkalarga bo‘g‘inlarni yozib qo‘yadi. o‘quvchilar bo‘g‘inlar yordamida so‘z hosil qiladilar.

Turli bo‘g‘inlarni yozib qo‘ying (ma, la, ki, tob, of) va bolalardan shu bo‘g‘inlardan yangi so‘zlar yasashni so‘rang.

Masalan: **ki + tob** = kitob. **of + tob** = oftob

Rasmlar bilan ishlash

Bolalarga rasm ko‘rsatiladi va rasm nomini bo‘g‘inlarga ajratib aytish topshirig‘i beriladi.

Masalan, olma rasmini ko‘rsatib, ol – ma deb bo‘g‘inlarga ajratishlarini so‘rang.

ol+ma

ol+ma+xon

“Bo‘g‘in krossvordlari”

k
i
t
o
b

Bo‘g‘inlardan iborat krossvord tayyorlash kerak

Masalan, kitob so‘zi uchun "ki" va "tob" bo‘g‘inlarini to‘g‘ri joylashtirish topshirig‘i beriladi.

Bu usullar bolalarning diqqatini oshirish va bo‘g‘inlarni to‘g‘ri tushunishiga yordam beradi.

So‘z ustida ishlash mashqlari

So‘z ustida ishlash bolalarning lug‘at boyligini oshirish, to‘g‘ri talaffuz qilish va so‘z tuzilishini tushunishiga yordam beradi. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari bilan

soʻz ustida ishlash uchun samarali va qiziqarli usullardan foydalanish samarali natija beradi.

“ Soʻzlarni toʻldirish” oʻyini

Oʻquvchilarga bir qismi tushirib qoldirilgan soʻzlar beriladi va ularni toʻldirish topshirigʻi beriladi.

Masalan: ki_ -?_ ik - kiyik

Ma--?-na-mashina

b--?-ri-boʻri

Bu usul bolalarning soʻz tuzilishini tushunishiga yordam beradi.

“ Soʻzdan yangi soʻz yasash”

Oʻquvchilarga bir soʻz beriladi va undan yangi soʻzlar yasashlari soʻraladi.

Masalan: Onam - ona, on, no, man

Qancha koʻp soʻz yasashsa, shuncha ragʻbat beriladi.

“ Soʻzlarni sarala” oʻyini

Soʻzlarni mavzularga koʻra guruhlash topshirigʻi beriladi.

Masalan: meva (olma, anor, nok) va sabzavot (sabzi, bodring, pomidor)

Bu usul bolalarning mantiqiy fikrlashini rivojlantiradi.

“ Qarama-qarshi soʻzlar” oʻyini

Buning uchun oʻqituvchi kartochkalarda soʻzlarni koʻrsatadi, oʻquvchilar unga qarama-qarshi soʻzlarni hosil qiladilar.

Masalan: katta – kichik; chiroyli – xunuk

“Soʻz ichidan soʻz topish” oʻyini

Buning uchun oʻqituvchi bir uzun soʻz berishi kerak, oʻquvchilar ichidan kichik soʻzlarni topishadi.

Masalan: kitobxona → kitob, xona, ona, kit, it, xon

Bu usul oʻquvchilarga soʻz tuzilishini tushunishlariga yordam beradi.

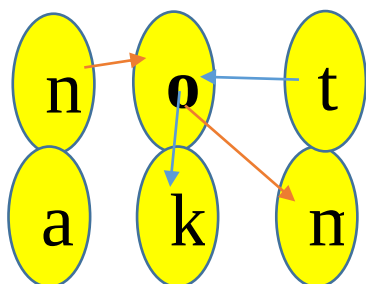
Bu yondashuv bolalarni tovushlarni tanish va ularni soʻzlarga bogʻlash orqali oʻqishga oʻrgatadi.

Bu usulda bolalar soʻzlarni umumiy shakli orqali taniydi va yodlab qoladi.

Ularning tez savodxonligiga sabab boʻladi.

Oʻyinli yondashuv asosida oʻqishga oʻrgatish bolalarda tabiiy qiziqish uygʻotadi.

Harflarni moslashtirish oʻyinlarini tashkil qilishda ular yangi soʻzlarni hosil qiladilar.

Oʻquvchilar yangi soʻzlarni harflarni birlashtirish orqali tuzadilar.

Oila bilan hamkorlik asosida savodxonlikni rivojlantirish

Boshlang'ich ta'limda o'quvchilarning savodxonligini shakllantirish va rivojlantirish murakkab, izchil hamda uzluksiz pedagogik jarayon hisoblanadi. Bolaning o'qish, yozish, tinglash, so'zlash, fikrini og'zaki va yozma ravishda ifodalashga oid dastlabki ko'nikmalari, avvalo, oilada shakllana boshlaydi. Bola maktabga kelguniga qadar ota-onasi, buvisi, bobosi, aka-ukalari yoki boshqa yaqinlari bilan muloqot qilish jarayonida so'z boyligini egallaydi, gap tuzishni o'rganadi, turli voqealar haqida fikr bildiradi va atrofidagi narsalarning nomlarini bilib boradi. Shu sababli maktab ta'limi boshlangach, oilada shakllangan dastlabki nutqiy tajriba bilan maktabda berilayotgan ta'lim mazmunining uzviyligini ta'minlash muhim pedagogik vazifalardan biridir.

Bugungi kunda ta'lim tizimida amalga oshirilayotgan islohotlar o'quvchi shaxsiga yangicha munosabatda bo'lishni, uning ta'lim olish jarayonida ota-ona va jamoatchilik bilan hamkorlikni kuchaytirishni talab qilmoqda. Zamonaviy maktab faqat bilim beruvchi muassasa sifatida emas, balki bola, oila va pedagog o'zaro hamkorlik qiladigan ta'limiy muhit sifatida qaralmoqda. Ayniqsa, boshlang'ich sinflarda bunday hamkorlikning ahamiyati juda katta. Chunki kichik maktab yoshidagi bola o'qituvchining ko'rsatmasi bilan bir qatorda ota-onasining munosabati, kundalik odatlari va oiladagi muloqot madaniyatidan ham kuchli ta'sirlanadi.

Savodxonlikni rivojlantirishda oila va maktab hamkorligining asosiy maqsadi bolaga qo'shimcha yuklama berish emas, balki uning kundalik hayotini savodxonlikni rivojlantiruvchi tabiiy ta'limiy muhitga aylantirishdan iborat. Bunda ota-ona farzandiga har kuni alohida dars o'tishi shart emas. Oddiy suhbat, birgalikda kitob o'qish, do'kondagi yozuvlarni o'qish, retseptni ko'rib chiqish, kundalik voqealar haqida suhbatlashish, bolaga xat yoki tabrik yozdirish kabi faoliyatlarning o'zi ham savodxonlikni rivojlantirishga xizmat qiladi. Muhimi, bunday faoliyat muntazam va bolaning yoshiga mos tarzda tashkil etilishi kerak.

Oilada savodxonlik muhitini yaratish, avvalo, bolaning kitob bilan munosabatini shakllantirishdan boshlanadi. Agar bola uyida kitob, jurnal, bolalar ensiklopediyasi yoki boshqa o'qish materiallarini ko'rsa, kattalarning kitob o'qiyotganini kuzatsa, kitob haqida suhbatlar olib borilsa, unda o'qishga nisbatan tabiiy qiziqish paydo bo'ladi. Bunda kitobning ko'pligi emas, balki undan qanday foydalanilayotgani muhimdir. Uyda kichikgina "kitob burchagi" tashkil etish, bolaning yoshiga mos kitoblarni alohida joylashtirish va unga kitob tanlash imkonini berish samarali natija beradi. Bola o'ziga yoqqan kitobni mustaqil tanlaganda uning o'qishga bo'lgan ichki motivatsiyasi kuchayadi.

Boshlang'ich sinf o'quvchisi uchun ota-onaning kitob o'qib berishi ham katta ahamiyatga ega. Ayniqsa, hali ravon o'qiy olmaydigan yoki o'qish jarayonida qiyinchilikka duch kelayotgan bola kattalarning ifodali o'qishini tinglash orqali so'zlarning talaffuzi, gaplarning ohangi, matnning mazmuni va badiiy ifodalarni tabiiy ravishda o'zlashtirib boradi. Ota-ona matnni o'qib bergandan so'ng bolaga

oddiy savollar berishi mumkin. Masalan, “Hikoyada kim haqida gap bor edi?”, “Qahramon nima qildi?”, “Senga qaysi qahramon yoqdi?”, “Sen uning o‘rnida bo‘lganida nima qilarding?” kabi savollar bolaning matnni tinglab tushunishi va o‘z fikrini ifodalashiga yordam beradi.

Bunday suhbatlarda bolaning javobini darhol to‘g‘ri yoki noto‘g‘ri deb baholashdan ko‘ra, uning fikrini tinglash muhim. Bola o‘z fikrini erkin bayon qilishi uchun qulay psixologik muhit yaratilsa, uning og‘zaki nutqi ham faol rivojlanadi. Aksincha, har bir javobni keskin tanqid qilish yoki “buni ham bilmaysanmi?” kabi iboralarni ishlatish bolaning fikr bildirishga bo‘lgan ishonchini pasaytirishi mumkin. Shu sababli ota-onalar bolaga savol berishda, avvalo, uning fikrini qadrlashlari va xatolarni muloyimlik bilan tuzatishlari lozim.

Oila bilan hamkorlikda savodxonlikni rivojlantirishning eng samarali yo‘llaridan biri kundalik hayotdagi vaziyatlardan foydalanishdir. Bola bilan do‘konga borilganda mahsulot nomlarini o‘qish, ko‘chadagi belgilarni kuzatish, avtobus yoki ko‘cha nomlarini o‘qish, taqvimdan sana va kunlarni aniqlash, retseptdagi mahsulotlarni sanash, oilaviy tadbir uchun taklifnoma tayyorlash kabi faoliyatlar savodxonlik ko‘nikmalarini amaliy tarzda mustahkamlaydi. Bunday vaziyatlarda bola “dars qilayotganini” sezmaydi, biroq u o‘qish va yozishdan real hayotda foydalanishni o‘rganadi.

Masalan, ota-ona farzandi bilan birgalikda xarid qilish uchun ro‘yxat tuzishi mumkin. Bola ro‘yxatga “non”, “sut”, “olma”, “guruch” kabi so‘zlarni yozadi. Do‘konda esa xarid qilingan mahsulotlarni ro‘yxat bilan solishtiradi. Bu oddiy faoliyat orqali bola so‘zlarni yozish, o‘qish, taqqoslash va axborotdan foydalanish ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Shu bilan birga, unga kundalik hayotda savodxonlik nima uchun kerakligini tushuntirishning tabiiy imkoniyati yaratiladi.

Oilada savodxonlikni rivojlantirishda suhbat madaniyati ham muhim o‘rin tutadi. Ota-ona bolaning kun davomida boshidan kechirgan voqealariga qiziqishi, “Bugun maktabda nima bo‘ldi?” degan umumiy savol bilan cheklanib qolmasdan, aniqroq savollar berishi mumkin. Masalan, “Bugun qanday yangi so‘z o‘rganding?”, “Senga qaysi topshiriq qiziq bo‘ldi?”, “Bugun o‘qigan matning nimasi bilan esingda qoldi?”, “Do‘sting bilan qanday fikr almashding?” kabi savollar bolaning maktabdagi faoliyatini qayta eslashga, voqealarni ketma-ket bayon qilishga va fikrini aniq ifodalashga undaydi.

Bunday muloqot bolaning bog‘lanishli nutqini rivojlantiradi. Bog‘lanishli nutq esa o‘qish va yozish savodxonligining muhim asoslaridan biridir. Chunki bola avval fikrini og‘zaki shaklda izchil bayon qilishni o‘rganadi, keyinchalik shu fikrni yozma shaklda ifodalashga o‘tadi. Shu sababli ota-onalarning farzandi bilan mazmunli suhbatlashishi savodxonlikni rivojlantirishning oddiy, ammo samarali vositasidir.

Oila va maktab hamkorligini samarali tashkil etishda boshlang‘ich sinf o‘qituvchisining roli alohida ahamiyatga ega. O‘qituvchi ota-onaga faqat uy vazifalarini nazorat qilishni tavsiya etish bilan cheklanmasligi kerak. U ota-onalarga bolani uy sharoitida qanday qo‘llab-quvvatlash, qanday savollar berish, kitob

tanlash, o'qishga qiziqtirish va yozma topshiriqlarni bajarishda qanday yordam berish bo'yicha aniq metodik tavsiyalar berishi maqsadga muvofiq.

Masalan, o'qituvchi har hafta ota-onalarga kichik "oilaviy savodxonlik vazifasi" tavsiya qilishi mumkin. Bu vazifa katta hajmdagi uy ishi emas, balki 10–15 daqiqalik qiziqarli faoliyatdan iborat bo'lishi mumkin. Bir hafta davomida ota-onalar farzandi bilan birgalikda ertak o'qishi, keyingi hafta uchta yangi so'z topishi, boshqa hafta esa birgalikda kichik hikoya tuzishi mumkin. Bunday topshiriqlar bolaning oiladagi ta'limiy qo'llab-quvvatlashini kuchaytiradi.

Ota-onalar bilan ishlashda ularning imkoniyatlarini ham hisobga olish zarur. Har bir oilaning bo'sh vaqti, ta'lim darajasi, sharoiti va imkoniyatlari turlicha bo'lishi mumkin. Shu sababli o'qituvchi barcha ota-onalardan bir xil faoliyatni bir xil shaklda bajarishni talab qilmasligi kerak. Muhimi, bolaning savodxonligini rivojlantirishga qaratilgan faoliyat sodda, bajarilishi oson va oilaning kundalik hayotiga mos bo'lishidir.

Ota-onalarga beriladigan tavsiyalar sodda va tushunarli tilda ifodalanganda ularning amaliy ahamiyati ortadi. Masalan, "Farzandingiz bilan har kuni kamida 10 daqiqa birgalikda kitob o'qing", "O'qigan matni haqida unga 2–3 ta savol bering", "Bolaning javobini bo'lmasdan tinglang", "Notanish so'zlarni birgalikda izohlang", "Farzandingizni xatosi uchun koyishdan ko'ra, to'g'ri variantni topishga undang" kabi tavsiyalar ota-onalar uchun aniq yo'nalish bo'lib xizmat qiladi.

Savodxonlikni rivojlantirishda ota-onaning bolaning o'qishini majburlashi emas, balki unga namuna bo'lishi muhimdir. Agar bola kattalarning kitob o'qishini, yangi ma'lumot izlashini, yozuvlardan foydalanishini ko'rsa, u ham bunday faoliyatni tabiiy qabul qiladi. Shu sababli ota-onalarning shaxsiy namunasi bolaning savodxonlikka munosabatini shakllantirishda kuchli tarbiyaviy omil bo'lib xizmat qiladi.

Oilaviy kitobxonlikni tashkil etishda "Birgalikda o'qiymiz" an'anasini joriy etish mumkin. Bunda haftaning ma'lum bir kuni oila a'zolari birgalikda 15–20 daqiqa kitob o'qiydilar. Kichik yoshdagi bola matnni o'zi o'qishi, qiyin joylarda ota-onasidan yordam olishi mumkin. Ota-ona esa bolaning o'qish sur'atidan ko'ra, matnni tushunishiga va o'qishga bo'lgan qiziqishiga ko'proq e'tibor qaratadi.

Oilaviy kitobxonlikni yanada qiziqarli qilish uchun "Oilaviy kitob kundaligi" yuritish mumkin. Unda o'qilgan kitob yoki hikoyaning nomi, bolaning yoqtirgan qahramoni, yangi o'rgangan so'zlari va hikoya haqidagi qisqa fikri qayd etiladi. Kundalikning murakkab bo'lishi shart emas. Boshlang'ich sinf o'quvchisi uchun rasm chizish, bitta gap yozish yoki qahramonga baho berishning o'zi yetarli.

O'qituvchi bunday oilaviy faoliyat natijalarini sinfda muhokama qilishi ham mumkin. Masalan, "Haftaning kitobxon oilasi" yoki "Eng qiziqarli kitob tavsiyasi" kabi rag'batlantiruvchi tashabbuslar tashkil etiladi. Biroq bunday tadbirlarda oilalarni bir-biri bilan moddiy imkoniyatlari yoki kitoblar soni bo'yicha solishtirishdan saqlanish kerak. Asosiy maqsad raqobat emas, balki kitobxonlikka ijobiy munosabatni shakllantirishdir.

Savodxonlikni rivojlantirishda yozma faoliyatni ham oilaviy hayot bilan bog'lash mumkin. O'quvchiga buvisiga tabrik yozish, do'stiga qisqa xat tayyorlash,

oilaviy tadbir uchun taklifnoma yaratish, sevimli o'yinchog'i haqida kichik matn yozish yoki o'zining bir kunlik faoliyatini yozib berish kabi topshiriqlar berilishi mumkin. Bunday vazifalar bolaning yozish faoliyatiga ma'no beradi. Bola yozuvni faqat daftar uchun emas, boshqa inson bilan fikr almashish vositasi sifatida qabul qila boshlaydi.

Ota-ona bolaning yozgan matnini tekshirganda barcha xatolarni birdaniga belgilab chiqishi shart emas. Ayrim hollarda bola o'z xatosini mustaqil topishi uchun imkon berish foydalidir. Masalan, ota-ona "Bu gapda bir joyda nimadir yetishmayapti, yana bir bor o'qib ko'r" yoki "Bu so'zning yozilishiga yana bir bor qaraymizmi?" kabi yo'naltiruvchi savollar berishi mumkin. Bunday yondashuv bolani mustaqil tekshirishga o'rgatadi.

Oila bilan hamkorlikda savodxonlikni rivojlantirishda zamonaviy raqamli imkoniyatlardan ham oqilona foydalanish mumkin. Ota-ona va o'qituvchi o'rtasidagi muloqotni elektron aloqa vositalari orqali yo'lga qo'yish, o'quvchining o'qishi uchun audio matnlar, elektron kitoblar yoki interaktiv topshiriqlardan foydalanish mumkin. Biroq raqamli vositalar kitob o'qish, jonli suhbat va qo'l bilan yozishning o'rnini to'liq egallamasligi kerak. Ular faqat ta'lim jarayonini qo'llab-quvvatlovchi vosita sifatida foydalanilganda samarali bo'ladi.

Ayniqsa, ota-onalar bilan raqamli muloqotda bolaning natijasini emas, uning rivojlanish jarayonini muhokama qilish maqsadga muvofiq. Masalan, "Farzandingiz bugun 10 ta so'z o'qidi" degan xabardan ko'ra, "Bugun farzandingiz yangi so'zlarni mustaqil o'qishga harakat qildi va matn mazmunini yaxshi tushundi" kabi fikr ota-onaga bolaning qaysi jihatini qo'llab-quvvatlash kerakligini yaxshiroq tushunishga yordam beradi.

Ota-onalar bilan hamkorlikni tashkil etishda muntazam pedagogik maslahatlar ham muhim. O'qituvchi ota-onalar yig'ilishida faqat bolaning baholari haqida gapirmasdan, savodxonlikni rivojlantirishning samarali usullari haqida ham ma'lumot berishi kerak. Masalan, "Bolani kitob o'qishga qanday qiziqtirish mumkin?", "Uyda o'qish muhitini qanday yaratish kerak?", "Bola xato qilganda qanday munosabat bildirish kerak?", "O'qilgan matn yuzasidan qanday savollar berish mumkin?" kabi mavzularda qisqa tavsiyalar berish mumkin.

Bunday uchrashuvlarda ota-onalarning o'z tajribasini ham tinglash foydalidir. Chunki ayrim ota-onalar farzandi bilan ishlashda o'ziga xos samarali usullarni topgan bo'lishi mumkin. Ularning tajribasini boshqa ota-onalar bilan o'rtoqlashish hamkorlik muhitini kuchaytiradi.

Oila va maktab hamkorligining muhim jihatlaridan biri o'qituvchi va ota-ona o'rtasidagi ishonchli munosabatdir. Agar ota-ona o'qituvchini faqat baho qo'yuvchi yoki kamchiliklarni ko'rsatuvchi shaxs sifatida qabul qilsa, hamkorlik kutilgan natijani bermasligi mumkin. O'qituvchi ota-onaga bolaning yutuqlari, qiziqishlari va ijobiy tomonlari haqida ham muntazam ma'lumot berishi kerak. Masalan, "Bugun farzandingiz matnni juda ifodali o'qidi", "Bugun yangi so'zlardan yaxshi foydalandi", "Savolga o'z fikri bilan javob berdi" kabi ijobiy fikrlar ota-onaning farzandini qo'llab-quvvatlashga bo'lgan motivatsiyasini oshiradi.

Savodxonlikni rivojlantirishda oiladagi til muhiti ham muhim o‘rin tutadi. Bolaga to‘liq va mazmunli gaplar bilan murojaat qilish, uning savollariga javob berish, kundalik voqealarni izohlash va yangi so‘zlarni tabiiy suhbatda qo‘llash uning lug‘at boyligini oshiradi. Bolaning so‘z boyligi qancha keng bo‘lsa, matnni tushunishi va o‘z fikrini ifodalashi ham shunchalik osonlashadi.

Shu bilan birga, ota-onalar bolaning savollarini cheklamasliklari kerak. Bola “Nega?”, “Qanday?”, “Nima uchun?” kabi savollarni ko‘p berishi uning bilishga bo‘lgan qiziqishini ko‘rsatadi. Har bir savolga darhol tayyor javob berish o‘rniga, ayrim hollarda “Seningcha, nima uchun?”, “Buni qanday aniqlashimiz mumkin?” kabi savollar bilan bolaning o‘zini fikrlashga undash mumkin. Bu usul mustaqil fikrlash va izlanish ko‘nikmalarini shakllantiradi.

Oila bilan hamkorlikda savodxonlikni rivojlantirishning yana bir samarali shakli — “oilaviy ijodiy topshiriqlar”dir. Masalan, oila a‘zolari birgalikda kichik ertak yaratishi, hikoyaga rasm chizishi, yangi qahramon o‘ylab topishi yoki maqol va topishmoqlar to‘plamini yaratishi mumkin. Bunday topshiriqlar bolaning ijodiy tafakkuri va nutqini rivojlantirish bilan birga, oila a‘zolari o‘rtasidagi muloqotni ham mustahkamlaydi.

O‘qituvchi bunday topshiriqlarni sinfdagi faoliyat bilan bog‘lashi mumkin. Masalan, uyda yaratilgan hikoyalar keyingi darsda o‘qib beriladi, o‘quvchilar bir-birining hikoyalariga sarlavha topadilar yoki eng qiziqarli qahramonni aniqlaydilar. Natijada maktabdagi ta‘lim va oiladagi faoliyat o‘rtasida uzviylik yuzaga keladi.

Bunday hamkorlikda eng muhim tamoyillardan biri — bolaga ortiqcha bosim o‘tkazmaslikdir. Savodxonlikni rivojlantirish jarayoni bolaning tabiiy qiziqishi va imkoniyatlariga mos tashkil etilishi kerak. Agar ota-ona har kuni bolani uzoq vaqt davomida o‘qishga majburlasa, kitob o‘qish bola uchun yoqimsiz majburiyatga aylanishi mumkin. Shu sababli qisqa, muntazam va qiziqarli faoliyatlar uzoq davom etadigan majburiy mashg‘ulotlardan ko‘ra samaraliroq bo‘lishi mumkin.

Oila bilan hamkorlikda savodxonlikni rivojlantirishda bolaning individual farqlarini hisobga olish ham muhimdir. Ayrim bolalar tez o‘qiydi, ayrimlari esa sekinroq, ba‘zi bolalar og‘zaki hikoya tuzishda faol bo‘lsa, boshqalari yozma topshiriqlarda o‘zini yaxshi namoyon qilishi mumkin. Ota-ona farzandini boshqa bolalar bilan taqqoslash o‘rniga, uning kechagi natijasi bilan bugungi natijasini solishtirishi maqsadga muvofiq. “Kecha bu so‘zni qiynalib o‘qiding, bugun esa mustaqil o‘qiding” kabi fikr bolaning o‘z rivojlanishini his qilishiga yordam beradi.

Oila va maktab hamkorligining samaradorligini aniqlash uchun o‘qituvchi o‘quvchilarning o‘qishdagi o‘zgarishlarini muntazam kuzatib borishi mumkin. Bunda faqat o‘qish tezligi emas, balki matnni tushunish, yangi so‘zlardan foydalanish, savollarga javob berish, mustaqil gap tuzish va yozma fikr ifodalash kabi ko‘rsatkichlarga ham e‘tibor qaratiladi. Ota-onalar bilan ushbu kuzatuvlar natijasini muhokama qilish orqali bola uchun keyingi rivojlanish yo‘nalishlarini belgilash mumkin.

Umuman olganda, oila va maktabning savodxonlikni rivojlantirishdagi hamkorligi bir martalik tadbir emas, balki muntazam va izchil pedagogik jarayon bo‘lishi lozim. O‘qituvchi ta‘limiy maqsadni belgilaydi va ota-onaga uni uy

sharoitida qanday qo'llab-quvvatlash mumkinligini ko'rsatadi. Ota-ona esa bolaning kundalik hayotida o'qish, yozish, tinglash va so'zlash uchun tabiiy imkoniyatlar yaratadi. Bola esa bu ikki muhitdagi faoliyatni bir-biri bilan bog'lab, o'z savodxonlik ko'nikmalarini mustahkamlab boradi.

Oila bilan hamkorlik asosida savodxonlikni rivojlantirishning eng katta afzalligi shundaki, bunda ta'lim bolaning faqat maktabdagi faoliyati bilan chegaralanib qolmaydi. Kitob o'qish oilaviy an'anaga, suhbat kundalik odatga, yozish esa fikr almashish vositasiga aylanadi. Natijada bola savodxonlikni faqat darsda bajariladigan topshiriqlar majmuasi sifatida emas, balki kundalik hayotining tabiiy va zarur qismi sifatida qabul qiladi.

Boshlang'ich sinf o'quvchisining savodxonligini rivojlantirishda oila va maktabning hamkorligi o'quvchining o'qish, yozish, tinglash va so'zlash ko'nikmalarini mustahkamlash bilan birga, uning mustaqil fikrlashi, kitobxonlik madaniyati, ijodiy qobiliyati va o'ziga bo'lgan ishonchini rivojlantirishga xizmat qiladi. Zamonaviy ta'lim sharoitida o'qituvchi va ota-ona bir-birining vazifasini takrorlamasdan, yagona maqsad — bolaning har tomonlama rivojlanishi uchun hamkorlik qilishi lozim. Aynan shunday hamkorlik muhiti shakllangandagina savodxonlikni rivojlantirish jarayoni uzluksiz, mazmunli va samarali tus oladi.

Bugungi kunda ta'lim tizimida yuz berayotgan yangilanishlar boshlang'ich ta'lim jarayonini ham zamonaviy texnologiyalar asosida tashkil etishni taqozo etmoqda. Ayniqsa, savodxonlik darslarida raqamli vositalardan oqilona va maqsadli foydalanish o'quvchilarning o'qish, yozish, tinglash, so'zlash, fikrlash hamda axborot bilan ishlash ko'nikmalarini rivojlantirish uchun qo'shimcha imkoniyat yaratadi. Zamonaviy ta'limda raqamli texnologiya darsning asosiy maqsadi emas, balki o'quvchi faoliyatini faollashtiruvchi, ta'lim mazmunini tushunarli va qiziqarli shaklda yetkazishga yordam beruvchi vosita sifatida qaralishi lozim.

Boshlang'ich sinf o'quvchilari axborotni ko'rish, eshitish, harakat va amaliy faoliyat orqali tezroq qabul qilishga moyil bo'ladilar. Shu sababli savodxonlik darsida faqat darslik va doska bilan cheklanib qolmasdan, rasmi taqdimotlar, audio materiallar, qisqa videolar, elektron topshiriqlar, interaktiv mashqlar, raqamli kartochkalar va ta'limiy o'yinlardan foydalanish darsning ta'sirchanligini oshirishi mumkin. Biroq har qanday raqamli vosita darsning didaktik maqsadiga xizmat qilishi, o'quvchining yosh xususiyatlariga mos bo'lishi va darsdagi jonli muloqotning o'rnini bosmasligi kerak.

Savodxonlik darslarida raqamli vositalardan foydalanish, avvalo, o'quvchini darsga jalb etish bosqichida samarali natija beradi. Masalan, yangi mavzuni boshlashdan oldin ekranda mavzuga oid bir nechta rasmlar namoyish qilinadi. O'quvchilar rasmlarni kuzatib, ularda tasvirlangan predmetlarning nomini aytadilar. O'qituvchi ushbu so'zlarni doskaga yozadi va so'zlarda takrorlanayotgan tovush yoki harfni o'quvchilarning o'zlari aniqlashlariga imkon beradi. Shu tariqa raqamli tasvir yangi bilimni tayyor holda berish vositasi emas, balki o'quvchini izlanishga undovchi vositaga aylanadi.

Masalan, "B" tovushini o'rganishda ekranda bola, bog', baliq, bulut, kitob kabi rasmlar ketma-ket namoyish qilinadi. O'quvchilar rasmlarning nomini

aytadilar. O'qituvchi esa: "Bu so'zlarning barchasida qanday umumiy tovush bor?" degan savol bilan o'quvchilarni xulosaga olib keladi. Natijada bola yangi tovushni o'qituvchining tayyor izohi orqali emas, balki kuzatish va taqqoslash asosida aniqlaydi.

Raqamli vositalardan foydalanishning yana bir muhim yo'nalishi — tovush va talaffuz ustida ishlashdir. Savodxonlikning dastlabki bosqichlarida tovushlarni to'g'ri eshitish va talaffuz qilish juda muhim. Shu sababli audio materiallardan foydalanib, o'quvchilarga ayrim tovushlarning aniq talaffuzini eshittirish, o'xshash tovushlarni farqlash bo'yicha topshiriqlar berish mumkin. Masalan, o'qituvchi "s" va "sh", "z" va "j" kabi tovushlar ishtirokidagi so'zlarni audio shaklda eshittiradi. O'quvchilar qaysi tovushni eshitganini aniqlaydilar va tegishli harfni tanlaydilar.

Bunday mashqlar o'quvchilarning fonematik eshitish qobiliyatini rivojlantirishga yordam beradi. Bunda audio materialning davomiyligi qisqa bo'lishi kerak. Boshlang'ich sinf o'quvchisini uzoq vaqt davomida ekranga yoki audio materialga qaratib qo'yish maqsadga muvofiq emas. Qisqa audio, undan keyingi og'zaki savol, yozma topshiriq yoki harakatli mashq bilan almashib turishi darsning samaradorligini oshiradi.

Raqamli texnologiyalardan o'qish jarayonida ham samarali foydalanish mumkin. Masalan, ekranda qisqa matn namoyish qilinadi. Matnning ayrim so'zlari rang bilan ajratiladi. O'quvchilar ushbu so'zlarni navbat bilan o'qiydilar. Keyin matn bo'yicha savollar beriladi. Bunda o'quvchi faqat matnni o'qibgina qolmay, uning mazmunini tushunishi ham nazorat qilinadi.

Matn bilan ishlashda raqamli vositalardan foydalanishning qiziqarli shakllaridan biri "yo'qolgan so'z" topshirig'idir. Ekrandagi matnning ayrim so'zlari yashiriladi. O'quvchi mazmunga qarab yo'qolgan so'zlarni topishi kerak. Masalan: "Bugun Ali _____ bordi. U yerda chiroyli _____ ko'rdi." O'quvchilar "maktab", "kitob", "bog'" kabi mazmunga mos so'zlarni taklif qiladilar. Shu orqali o'quvchilarning kontekstdan foydalanish ko'nikmasi rivojlanadi.

Raqamli vositalar yordamida savodxonlik darslarida interaktiv topshiriqlarni tashkil etish ham mumkin. Bunda o'quvchi ekrandagi so'zlarni tegishli rasmlar bilan moslashtiradi, harflarni to'g'ri ketma-ketlikda joylashtiradi, bo'g'inlardan so'z tuzadi yoki gapdagi so'zlarni to'g'ri tartibga keltiradi. Masalan, ekranda "olma", "bola", "kitob" so'zlari va uchta rasm beriladi. O'quvchi so'zlarni mos rasm bilan birlashtiradi.

Bunday topshiriqlarning afzalligi shundaki, o'quvchi o'z javobini darhol tekshirish imkoniyatiga ega bo'lishi mumkin. Agar topshiriq noto'g'ri bajarilsa, o'quvchiga xatosini qayta ko'rib chiqish imkoniyati beriladi. Bu esa baholashni jazolovchi emas, o'rgatuvchi jarayonga aylantiradi.

Savodxonlik darslarida elektron taqdimotlardan foydalanishda ham ma'lum pedagogik talablarga amal qilish kerak. Taqdimotdagi matn juda ko'p bo'lmasligi, har bir slaydda bitta asosiy g'oya ifodalanishi, shrift o'quvchi uchun qulay kattalikda bo'lishi va ranglar haddan tashqari ko'p ishlatilmasligi lozim. Boshlang'ich sinf o'quvchisi uchun mazmunning soddaligi va ko'rgazmaliligi muhimdir.

Masalan, yangi harfni o'rgatishda birinchi slaydda harfning katta va kichik shakli, ikkinchi slaydda ushbu harf ishtirokidagi rasmlar, uchinchi slaydda bo'g'inlar, to'rtinchi slaydda so'zlar va beshinchi slaydda gap berilishi mumkin. Shu tariqa taqdimot "harf → bo'g'in → so'z → gap" ketma-ketligini aks ettiradi.

Raqamli vositalardan foydalanish o'quvchilarning yozuv ko'nikmalarini rivojlantirishda ham yordam berishi mumkin. Masalan, interaktiv doskada harfning yozilish yo'nalishi ko'rsatiladi. O'quvchi avval harakat ketma-ketligini kuzatadi, keyin daftarida mustaqil yozadi. Bu yerda muhim jihat shundaki, raqamli vosita yozuv mashqining o'rnini egallamaydi, balki uni tushuntirish va ko'rsatish vositasi sifatida xizmat qiladi.

Yozuvga o'rgatishda "raqamli iz" usulidan foydalanish mumkin. O'qituvchi ekranda harfning boshlanish nuqtasini va yozilish yo'nalishini ko'rsatadi. O'quvchilar barmoq yoki maxsus ruchka yordamida harakatni takrorlaydilar. Shundan so'ng shu harfni daftarlariga yozadilar. Bu usul ayniqsa harf shaklini endigina o'zlashtirayotgan o'quvchilar uchun qulay.

Raqamli vositalar yordamida o'quvchilarning mustaqil ishlash ko'nikmalarini ham rivojlantirish mumkin. O'quvchiga ma'lum miqdordagi topshiriqlar taqdim etiladi va u ularni o'z tezligida bajaradi. Bunda o'quvchilarning individual farqlarini hisobga olish imkoniyati kengayadi. Tez bajargan o'quvchiga murakkabroq ijodiy topshiriq berish, qiynalayotgan o'quvchiga esa soddalashtirilgan variantni taklif qilish mumkin.

Bu jihatdan raqamli vositalar differensial ta'limni tashkil etishda ham qo'l keladi. Masalan, bir guruh o'quvchilarga harflardan so'z tuzish, ikkinchi guruhga so'zlardan gap tuzish, uchinchi guruhga esa berilgan so'zlar asosida kichik hikoya yaratish topshirig'i beriladi. Barcha o'quvchilar bitta mavzu doirasida ishlaydilar, ammo topshiriq murakkabligi ularning tayyorgarlik darajasiga moslashtiriladi.

Savodxonlik darslarida raqamli o'yinlardan foydalanish ham o'quvchilar faolligini oshiradi. Biroq o'yin shunchaki vaqt o'tkazish vositasi bo'lmasligi kerak. Har bir o'yin ortida aniq ta'limiy maqsad bo'lishi lozim. Masalan, "Yo'qolgan harfni top", "So'zni yig'", "Gapni tikla", "Ortiqcha so'zni top", "Rasmga mos so'zni tanla" kabi o'yinlar o'qish va yozish ko'nikmalarini mustahkamlashga xizmat qiladi.

"Yo'qolgan harfni top" o'yinida ekranda so'zning bir harfi yashiriladi. O'quvchi mavjud harflar orasidan keraklisini tanlaydi. "So'zni yig'" o'yinida esa so'z tarkibidagi harflar aralashtirib beriladi va o'quvchi ularni to'g'ri tartibga keltiradi. "Gapni tikla" topshirig'ida so'zlar aralashtirib joylashtiriladi va o'quvchi ularni to'g'ri ketma-ketlikka keltirib, mazmunli gap hosil qiladi.

Raqamli texnologiyalardan matn yaratish jarayonida foydalanish ham mumkin. Masalan, ekranda ketma-ket uchta yoki to'rtta rasm paydo bo'ladi. O'quvchilar rasmlarga qarab hikoya tuzadilar. Dastlab hikoyani og'zaki aytadilar, keyin asosiy gaplarni daftarlariga yozadilar. Bu usul og'zaki nutq va yozma nutq o'rtasidagi bog'liqlikni mustahkamlaydi.

Masalan, birinchi rasmda quyoshli kun, ikkinchi rasmda bola va daraxt, uchinchi rasmda qush tasvirlangan bo'lsa, o'quvchi: "Bugun havo yaxshi edi. Bola bog'ga bordi. U daraxtda qushni ko'rdi", kabi hikoya tuzishi mumkin. Keyingi

bosqichda o'qituvchi: "Hikoyaga sarlavha toping", "Qahramonga ism qo'ying", "Hikoyani yana ikki gap bilan davom ettiring", kabi ijodiy topshiriqlar beradi.

Savodxonlik darslarida video materiallardan foydalanishda ham ehtiyotkorlik talab qilinadi. Video juda uzun bo'lmasligi va darsning asosiy maqsadini ikkinchi darajaga tushirib qo'ymasligi kerak. Masalan, tabiat haqidagi matnni o'qishdan oldin tabiat manzaralari aks etgan qisqa videoni ko'rsatish mumkin. Video tugagach, o'quvchilardan unda nimalarni ko'rganlari so'raladi. Keyin o'quvchilar shu mavzuga oid matnni o'qiydilar. Natijada video matnni tushunishga tayyorgarlik vazifasini bajaradi.

Raqamli vositalar yordamida lug'at boyligini rivojlantirish ham mumkin. O'qituvchi yangi so'zni ekranga chiqaradi, uning yoniga mos rasm joylashtiradi va so'zning talaffuzini eshittiradi. O'quvchilar so'zni birgalikda o'qiydilar, keyin shu so'z bilan gap tuzadilar. Keyingi darslarda ushbu so'zlardan qayta foydalanish orqali faol lug'at boyligi kengaytiriladi.

Masalan, "mehnatsevar" so'zi o'rganilayotgan bo'lsa, avval uning mazmunini rasm orqali tushuntirish, keyin so'zni bo'g'inlarga ajratish, o'qitish, gapda qo'llash va unga ma'nodosh yoki qarama-qarshi ma'noli so'z topish mumkin. Shunday qilib, bitta raqamli material bir nechta savodxonlik faoliyatini birlashtiradi.

Raqamli baholash vositalaridan foydalanish ham o'quvchilar bilimni aniqlashda qulaylik yaratadi. Dars yakunida qisqa test, tanlash topshirig'i yoki "to'g'ri-noto'g'ri" shaklidagi savollardan foydalanish mumkin. Bunda o'quvchining natijasi tez aniqlanadi va o'qituvchi qaysi mavzuga qayta murojaat qilish kerakligini bilib oladi.

Biroq raqamli baholashni darsdagi yagona baholash shakliga aylantirish to'g'ri emas. O'quvchining og'zaki nutqi, ifodali o'qishi, daftar yuritishi, mustaqil fikrlashi, guruhdagi ishtiroki va ijodiy faoliyatini faqat elektron test orqali baholab bo'lmaydi. Shu sababli raqamli baholash an'anaviy kuzatuv, og'zaki savol-javob va amaliy topshiriqlar bilan uyg'unlashtirilishi kerak.

Raqamli vositalardan foydalanishda o'quvchilarning axborot xavfsizligi va raqamli madaniyatini ham shakllantirish muhimdir. Boshlang'ich sinf o'quvchilariga internetdagi har qanday ma'lumotga darhol ishonmaslik, shaxsiy ma'lumotlarini begonalarga bermaslik, noma'lum havolalarni ochmaslik va raqamli qurilmalardan me'yorida foydalanish haqida sodda tushunchalar berib borish lozim. Bunday ko'nikmalar bugungi raqamli muhitda savodxonlik tushunchasining kengayib borayotganini ko'rsatadi.

Shuningdek, raqamli vositalardan foydalanishda ekran oldida o'tkaziladigan vaqtni me'yorlash kerak. Boshlang'ich sinf o'quvchisi uchun dars davomida uzoq vaqt ekran qarshisida qolish charchoqni kuchaytirishi mumkin. Shuning uchun raqamli faoliyatni o'qish, yozish, suhbat, harakatli mashqlar va guruhli ishlar bilan almashlab borish maqsadga muvofiq.

Raqamli vositalarning yana bir muhim imkoniyati — ta'limni individuallashtirishdir. O'quvchining qaysi harfni o'zlashtirishda qiynalayotgani, qaysi so'zlarni noto'g'ri o'qiyotgani yoki matn mazmunini tushunishda qanday muammoga duch kelayotgani aniqlangach, unga mos qo'shimcha topshiriq

tayyorlash mumkin. Masalan, ayrim o'quvchilar uchun tovush-harf munosabatini mustahkamlovchi mashqlar, boshqa o'quvchilar uchun esa matn mazmunini tahlil qilishga qaratilgan topshiriqlar beriladi.

Bunday yondashuv o'qituvchiga sinfdagi barcha o'quvchilarni bir xil usulda o'qitish o'rniga, ularning individual ehtiyojlarini hisobga olish imkonini beradi. Natijada o'quvchilarning o'zlashtirish darajasidagi farqlarni kamaytirish va har bir bolaning rivojlanishiga mos sharoit yaratish imkoniyati oshadi.

Raqamli vositalardan foydalanishda o'qituvchining metodik mahorati hal qiluvchi ahamiyatga ega. Eng zamonaviy dastur yoki qurilmaning mavjudligi o'z-o'zidan dars samaradorligini kafolatlamaydi. O'qituvchi avvalo dars maqsadini belgilashi, o'quvchidan qanday natija kutayotganini aniqlashi va shundan keyingina unga mos raqamli vositani tanlashi kerak. Ya'ni "Qaysi texnologiyadan foydalanaman?" degan savoldan oldin "O'quvchi nimani o'rganishi kerak?" degan savol qo'yilishi lozim.

Masalan, agar darsning maqsadi yangi harfni o'zlashtirish bo'lsa, interaktiv taqdimot va audio materialdan foydalanish mumkin. Agar maqsad matnni tushunish bo'lsa, rasmi ketma-ketlik, qisqa video yoki elektron savollar samarali bo'lishi mumkin. Agar maqsad yozma nutqni rivojlantirish bo'lsa, rasm asosida matn tuzish yoki elektron hikoya yaratish topshirig'idan foydalanish mumkin.

Shunday qilib, raqamli vositalar boshlang'ich sinflarda savodxonlik darslarini mazmunan boyitish, o'quvchilarning qiziqishini oshirish, individual yondashuvni kuchaytirish, tezkor baholashni amalga oshirish va ta'lim jarayonini hayotiy vaziyatlar bilan bog'lash uchun keng imkoniyatlar yaratadi. Shu bilan birga, raqamli texnologiyalardan foydalanishning samarasi ularning yangiligi bilan emas, balki pedagogik maqsadga qanchalik to'g'ri xizmat qilishi bilan belgilanadi.

Zamonaviy savodxonlik darsida raqamli va an'anaviy ta'lim vositalari bir-birini to'ldirishi lozim. Elektron tasvir o'qituvchining izohini, audio material bolaning jonli muloqotini, interaktiv topshiriq esa daftar bilan ishlashni to'liq almashtirmaydi. Aksincha, ularning uyg'unligi o'quvchining turli faoliyatlarini birlashtiradi. O'quvchi ekranda ko'radi, audio orqali eshitadi, o'qituvchi bilan suhbatlashadi, guruhda fikr almashadi, daftariga yozadi va yakunda o'z faoliyatini baholaydi.

Demak, boshlang'ich sinflarda raqamli vositalardan foydalanishning asosiy tamoyili — "texnologiya uchun texnologiya emas, ta'lim samaradorligi uchun texnologiya" tamoyilidir. Mazkur yondashuv asosida tashkil etilgan savodxonlik darslari o'quvchining nafaqat o'qish va yozish ko'nikmalarini, balki mustaqil fikrlash, axborotni izlash va tahlil qilish, muloqot qilish, ijodiy yondashish hamda raqamli muhitda to'g'ri faoliyat yuritish kompetensiyalarini ham rivojlantirishga xizmat qiladi.

Natijada raqamli vositalardan oqilona foydalanilgan savodxonlik darsi o'quvchi uchun qiziqarli, o'qituvchi uchun boshqariladigan, ota-ona uchun tushunarli va ta'lim natijasi uchun samarali pedagogik jarayonga aylanadi. Bunday darslarda zamonaviy texnologiya o'quvchini tayyor javobni olishga emas,

balki ko‘rish, eshitish, izlash, taqqoslash, xulosa chiqarish, o‘qish, yozish va o‘z fikrini ifodalashga undovchi vosita sifatida namoyon bo‘ladi.

SAVODXONLIK DARSLARIDA BAHOLASHNING ZAMONAVIY USULLARI

Boshlang‘ich ta‘lim jarayonida o‘quvchilarning savodxonligini rivojlantirish bilan bir qatorda, ularning o‘zlashtirish darajasini aniqlash, rivojlanish jarayonini kuzatish va keyingi ta‘lim faoliyatini to‘g‘ri yo‘naltirish ham muhim pedagogik vazifalardan biri hisoblanadi. Baholash ta‘lim jarayonining ajralmas qismi bo‘lib, u faqat o‘quvchiga baho qo‘yish yoki uning xatosini aniqlash bilan chegaralanmaydi. Zamonaviy ta‘limda baholash o‘quvchining bilim, ko‘nikma va kompetensiyalarini aniqlash, uning kuchli tomonlarini ko‘rsatish, mavjud qiyinchiliklarini aniqlash hamda o‘quv jarayonini takomillashtirishga xizmat qiluvchi pedagogik vosita sifatida qaratiladi.

Ayniqsa, boshlang‘ich sinflarda savodxonlik darslarini tashkil etishda baholash masalasiga alohida e‘tibor berish talab etiladi. Chunki bu davrda o‘quvchining o‘qish va yozishga bo‘lgan munosabati, o‘ziga bo‘lgan ishonchi, mustaqil ishlash qobiliyati va ta‘limga bo‘lgan motivatsiyasi shakllanadi. Agar baholash jarayoni faqat xatolarni ko‘rsatish, past natijani ta‘kidlash yoki boshqa o‘quvchilar bilan taqqoslashga asoslangan bo‘lsa, bola o‘qishga nisbatan salbiy munosabat hosil qilishi mumkin. Aksincha, baholash o‘quvchining kichik yutuqlarini ham e‘tirof etish, unga keyingi qadamni ko‘rsatish va o‘z imkoniyatiga ishonch uyg‘otish asosida tashkil etilsa, ta‘lim samaradorligi ortadi.

Zamonaviy baholashning asosiy maqsadi “O‘quvchi nimani bilmaydi?” degan savolga javob topish emas, balki “O‘quvchi nimani biladi, nimani bajara oladi va keyingi bosqichda nimani o‘rganishi kerak?” degan savollar asosida ta‘lim jarayonini boshqarishdan iborat. Shu jihatdan baholash o‘qituvchi uchun ham, o‘quvchi uchun ham foydali bo‘lgan jarayonga aylanishi kerak.

Savodxonlik darslarida zamonaviy baholashni tashkil etishda, avvalo, baholanadigan faoliyat turini aniq belgilash lozim. Savodxonlik tushunchasi keng bo‘lib, faqat harflarni tanish yoki matnni o‘qish bilan cheklanmaydi. O‘quvchi tovushni farqlashi, harf va tovush munosabatini anglay olishi, bo‘g‘in va so‘zlarni o‘qishi, matn mazmunini tushunishi, savollarga javob berishi, o‘z fikrini og‘zaki bayon qilishi, gap va kichik matn tuzishi, yozuv qoidalariga amal qilishi hamda o‘qigan ma‘lumotidan amaliy vaziyatda foydalana olishi kerak. Shuning uchun baholash ham shu ko‘nikmalarning turli jihatlarini qamrab olishi maqsadga muvofiq.

Zamonaviy baholashning muhim xususiyatlaridan biri — jarayon davomida baholashdir. Bunda o‘qituvchi faqat dars oxirida natijani aniqlamaydi, balki darsning barcha bosqichlarida o‘quvchining faoliyatini kuzatib boradi. Masalan, yangi harfni o‘rganish jarayonida o‘quvchi tovushni to‘g‘ri ajratayaptimi, harfni taniyaptimi, uni boshqa harflardan farqlayaptimi, bo‘g‘in tuza olyaptimi — ana shu jihatlar bosqichma-bosqich kuzatiladi. Bu o‘qituvchiga o‘quvchining qaysi bosqichda qiyinchilikka duch kelayotganini aniqlash imkonini beradi.

Bunday baholash shakli shakllantiruvchi baholash deb yuritiladi. Shakllantiruvchi baholashning asosiy vazifasi o'quvchiga yakuniy natijani bildirishdan ko'ra, uning o'rganish jarayonini qo'llab-quvvatlashdir. Masalan, o'quvchi so'zni o'qishda xatoga yo'l qo'ydi. O'qituvchi "Noto'g'ri" deb javobni rad etish o'rniga, "So'zni yana bir bor bo'g'inlab ko'r", "Birinchi tovushga e'tibor ber", "Rasmga qarab so'zni aniqlashga harakat qil" kabi yo'naltiruvchi fikrlar berishi mumkin. Natijada o'quvchi javobni tayyor holda olmaydi, balki xatosini anglab, uni mustaqil tuzatishga harakat qiladi.

Savodxonlik darslarida og'zaki qayta aloqa shakllantiruvchi baholashning eng sodda va samarali vositalaridan biridir. O'qituvchining "Barakalla!", "Juda yaxshi!" kabi umumiy rag'batlantirishlaridan tashqari, aniq fikr bildirishi muhim. Masalan, "Sen so'zdagi barcha harflarni to'g'ri aniqlading", "Gapni to'g'ri tuzding, endi tinish belgisiga ham e'tibor ber", "Matn mazmunini yaxshi tushunding, javobingni to'liq gap bilan ifodalashga harakat qil" kabi fikrlar o'quvchiga nimani yaxshi bajarganini va nimani yaxshilashi kerakligini ko'rsatadi.

Baholashda aniq mezonlardan foydalanish ham zamonaviy yondashuvning muhim jihatidir. O'quvchi nimaga ko'ra baholanayotganini tushunishi kerak. Masalan, ifodali o'qishni baholashda so'zlarni to'g'ri o'qish, tinish belgilariga rioya qilish, ovoz ohangi va matn mazmunini anglash kabi mezonlar belgilanadi. Yozma ishda esa harflarning to'g'ri yozilishi, so'zlarning to'g'ri yozilishi, gapning mazmuniy to'liqligi va tinish belgilaridan foydalanish kabi ko'rsatkichlarga e'tibor berish mumkin.

Boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun mezonlar murakkab terminlar bilan emas, sodda va tushunarli shaklda ifodalanishi kerak. Masalan, "Men so'zni to'g'ri o'qidim", "Men gapni to'liq aytdim", "Men yangi so'zni gapda ishlata oldim", "Men so'zlarni to'g'ri yozdim" kabi jumlar bolaning o'z faoliyatini tushunishiga yordam beradi.

O'z-o'zini baholash ham savodxonlik darslarida samarali qo'llanishi mumkin. Dars oxirida o'quvchi o'z faoliyatini qisqa mezonlar asosida baholaydi. Masalan, unga uchta belgidan birini tanlash taklif qilinadi. Yashil rang — "Men topshiriqni mustaqil bajardim", sariq rang — "Men biroz yordam oldim", qizil rang — "Menga yana mashq qilish kerak". Bunday usul o'quvchini o'z faoliyatini tahlil qilishga o'rgatadi.

Bunda o'z-o'zini baholash o'qituvchi bahosining o'rnini bosmaydi. U o'qituvchi bahosini to'ldiradi. O'quvchining o'z faoliyatiga bergan bahosi bilan o'qituvchining kuzatuv taqqoslanganda bolaning o'z imkoniyatini qanchalik to'g'ri anglayotgani haqida ham ma'lumot olish mumkin.

Savodxonlik darslarida "Svetofor" usulidan foydalanish ham qulay. Bunda o'quvchilar darsdagi tushunish darajasini uch xil rang orqali ifodalaydilar. Yashil rang mavzuni yaxshi o'zlashtirganini, sariq rang ayrim joylarda qiyinchilik borligini, qizil rang esa mavzu bo'yicha qo'shimcha yordamga ehtiyoj borligini bildiradi. O'qituvchi dars davomida o'quvchilarning rangli belgilariga qarab, qaysi masalaga qayta murojaat qilish kerakligini aniqlashi mumkin.

Biroq baholashni faqat rangli kartochkalarga bog'lab qo'yish ham to'g'ri emas. O'quvchining o'zlashtirishini aniqlash uchun turli usullarni uyg'unlashtirish zarur. Og'zaki savol-javob, kuzatish, yozma topshiriq, amaliy mashq, o'qish, guruhdagi faoliyat, ijodiy ish va qisqa testlar bir-birini to'ldirishi mumkin.

Savodxonlik darslarida "Bir daqiqalik natija" usulidan foydalanish mumkin. Dars yakunida o'quvchiga bir daqiqa vaqt beriladi va u shu vaqt ichida darsda o'rgangan eng muhim uchta narsani aytadi yoki yozadi. Masalan, "Bugun men yangi bir harfni o'rgandim, ikkita yangi so'zni bildim va gap tuzishni mashq qildim" kabi javoblar o'quvchining dars mazmunini qanday o'zlashtirganini aniqlash imkonini beradi.

"Bugun men..." refleksiyasi ham samarali usullardan biridir. O'quvchi quyidagi jumalarni davom ettiradi: "Bugun men ... o'rgandim", "Menga ... qiziq bo'ldi", "Men ... bajarishda qiynaldim", "Keyingi darsda men ... qilishni xohlayman". Ushbu usul orqali o'quvchi o'zining o'quv faoliyatini angelaydi va o'qituvchi uning hissiy hamda ta'limiy holati haqida ma'lumot oladi.

Savodxonlikni baholashda portfoliodan foydalanish ham samarali hisoblanadi. Portfolio o'quvchining ma'lum vaqt davomida bajargan ishlarini jamlab boruvchi to'plamdir. Unda dastlabki yozuv namunalari, keyingi yozma ishlari, ijodiy topshiriqlar, o'qigan kitoblari haqida ma'lumotlar, rasmlar, kichik hikoyalar va o'quvchining o'z faoliyatiga bergan baholari saqlanishi mumkin.

Portfolioning asosiy afzalligi shundaki, u o'quvchining faqat bir kunlik yoki bir darslik natijasini emas, balki rivojlanish dinamikasini ko'rsatadi. Masalan, o'quvchining sentyabr oyida yozgan matni bilan yanvar yoki may oyidagi matni taqqoslanganda uning so'z boyligi, gap tuzishi va yozuvdagi aniqligi qanday o'zgarganini ko'rish mumkin. Bu o'quvchining o'z yutug'ini ko'rish uchun ham muhim.

Portfolio bilan ishlashda o'quvchining o'ziga ham tanlash imkonini berish maqsadga muvofiq. Masalan, "Mening eng yaxshi ishim", "Men faxrlanadigan yozuvim", "Men yaratgan hikoya" kabi bo'limlar tashkil etilishi mumkin. O'quvchi o'ziga yoqqan ishni tanlab, nima sababdan uni tanlaganini tushuntiradi. Bu esa o'z faoliyatini baholash va asoslash ko'nikmasini rivojlantiradi.

Savodxonlik darslarida juftlik va guruh asosida o'zaro baholashdan ham foydalanish mumkin. Masalan, ikki o'quvchi bir-birining yozgan gapini o'qib, undagi yaxshi jihatni va yaxshilash mumkin bo'lgan bir jihatni aytadi. Bunda o'quvchilarga "Avval yaxshi jihatini ayt, keyin taklif ber" tamoyilini o'rgatish muhim.

Masalan, o'quvchi sherigining yozgan hikoyasi haqida: "Menga sening hikoyangdagi qahramon yoqdi. Hikoya yanada qiziqarli bo'lishi uchun unga sarlavha qo'shishing mumkin", deb fikr bildirishi mumkin. Bunday faoliyat o'quvchilarda muloqot, tinglash, fikr bildirish va boshqalarning mehnatini qadrlash ko'nikmalarini shakllantiradi.

O'zaro baholashda o'quvchilar bir-biriga baho qo'yishdan ko'ra, mezon asosida fikr bildirishlari maqsadga muvofiq. Chunki kichik yoshdagi o'quvchi "5" yoki "4" qo'yishdan ko'ra, "So'z to'g'ri yozilgan", "Gap oxiriga nuqta qo'yilgan",

“Hikoyada uchta gap bor” kabi aniq mezonlar orqali o‘zaro fikr almashishga o‘rgatilishi kerak.

Savodxonlik darslarida baholashning yana bir samarali shakli — “muvaqqafiyat zinapoyasi”dir. Dars maqsadi bir necha bosqichga ajratiladi. Masalan, birinchi pog‘ona — harfni tanish, ikkinchi pog‘ona — bo‘g‘in tuzish, uchinchi pog‘ona — so‘z o‘qish, to‘rtinchi pog‘ona — gap tuzish, beshinchi pog‘ona — kichik matn yaratish. O‘quvchi o‘zini qaysi pog‘onaga yetganini belgilaydi. Bu usul o‘quvchiga ta’lim jarayonini bosqichma-bosqich tasavvur qilish imkonini beradi.

Bunday baholashda barcha o‘quvchilar bir xil vaqtda eng yuqori pog‘onaga chiqishi shart emas. Muhimi, har bir o‘quvchining o‘z rivojlanish bosqichi aniqlanadi. Bu esa individual yondashuvni kuchaytiradi.

Boshlang‘ich sinflarda savodxonlikni baholashda o‘quvchining o‘qish tezligiga haddan tashqari e’tibor berishdan saqlanish lozim. Ravon va tez o‘qish muhim bo‘lsa-da, o‘qilgan matnni tushunish undan kam ahamiyatga ega emas. O‘quvchi juda tez o‘qib, matn mazmunini tushunmasa, bu to‘liq savodxonlikni anglatmaydi. Shuning uchun o‘qishni baholashda tezlik bilan bir qatorda to‘g‘rilik, ravonlik, ifodalilik va mazmunni tushunish ham hisobga olinishi kerak.

Masalan, o‘quvchi matnni ifodali o‘qidi, biroq “Qahramon nima sababdan bunday yo‘l tutdi?” degan savolga javob bera olmadi. Bunday vaziyatda o‘qituvchi o‘qish texnikasi yaxshi shakllanganini, ammo matnni chuqur tushunish ustida yana ishlash kerakligini aniqlaydi. Keyingi mashg‘ulotlarda mazmuniy savollar, voqealar ketma-ketligini aniqlash, asosiy fikrni topish va qahramon harakatiga munosabat bildirish kabi topshiriqlardan foydalaniladi.

Yozuv savodxonligini baholashda ham faqat xatolar soniga qarab xulosa chiqarish yetarli emas. O‘quvchining yozuv jarayonidagi rivojlanishi, harflarni to‘g‘ri shakllantirishi, so‘zlarni ajratishi, gap tuzishi va o‘z fikrini yozma ifodalashi kabi jihatlar ham kuzatiladi. Ayniqsa, dastlabki bosqichlarda o‘quvchining kichik yutuqlarini qayd etish muhim.

Masalan, ilgari harflarni notekis yozgan o‘quvchi keyinchalik harf shaklini ancha to‘g‘ri bajara boshlagan bo‘lsa, bu rivojlanish sifatida e’tirof etilishi kerak. O‘qituvchi “Yozuving ancha tekis bo‘libdi, endi harflar orasidagi masofaga ham e’tibor beramiz” kabi izoh bilan keyingi maqsadni ko‘rsatishi mumkin.

Savodxonlik darslarida “xatoni o‘rganish vositasiga aylantirish” tamoyili ham muhimdir. O‘quvchi xato qilganida uning xatosini shunchaki belgilab qo‘yish emas, balki xatoning sababini aniqlash va uni tuzatish yo‘lini topish lozim. Masalan, o‘quvchi “maktab” so‘zini “maktap” deb yozgan bo‘lsa, o‘qituvchi darhol to‘g‘ri javobni aytish o‘rniga so‘zning talaffuzi va yozilishini taqqoslashga undashi mumkin.

Xatolar bilan ishlashda “Xatoni top — sababini ayt — tuzat — qayta qo‘lla” ketma-ketligidan foydalanish mumkin. O‘quvchi avval xatosini aniqlaydi, keyin nima sababdan xato qilganini tushunadi, to‘g‘ri variantni topadi va shu bilimni boshqa so‘z yoki gapda qo‘llaydi. Bu usul xatoni oddiy kamchilik emas, o‘rganish imkoniyati sifatida ko‘rishga yordam beradi.

Zamonaviy baholashda “bir xil topshiriq — turli natija” tamoyiliga ham e’tibor qaratish mumkin. Masalan, barcha o’quvchilarga bitta rasm beriladi, biroq ular rasm asosida turli darajadagi topshiriqlarni bajaradilar. Bir o’quvchi rasmda tasvirlangan predmetlarning nomini yozadi, ikkinchisi uchta gap tuzadi, uchinchisi esa kichik hikoya yaratadi. Baholash ham o’quvchining topshiriqni o’z imkoniyatiga mos darajada bajarishiga asoslanadi.

Bu yondashuv o’quvchilarni bir-biri bilan taqqoslashning oldini oladi. Har bir bolaning o’z rivojlanish sur’ati va imkoniyati mavjudligi hisobga olinadi. Natijada o’quvchida “Men ham bajara olaman” degan ishonch paydo bo’ladi.

Raqamli vositalar yordamida baholash ham zamonaviy savodxonlik darslarining imkoniyatlarini kengaytiradi. Interaktiv testlar, elektron savollar, rasmlil topshiriqlar va qisqa viktorinalar orqali o’quvchining ayrim ko’nikmalarini tezkor aniqlash mumkin. Masalan, dars yakunida ekranda beshta so’z beriladi va o’quvchi to’g’ri yozilgan so’zlarni tanlaydi. Yoki bir nechta rasmlar namoyish qilinib, o’quvchi ularga mos so’zni belgilaydi.

Raqamli baholashning afzalligi tezkor natija olish imkoniyatidir. Biroq boshlang’ich ta’limda raqamli baholash an’anaviy pedagogik kuzatuvning o’rnini bosa olmaydi. Chunki o’quvchining ifodali o’qishi, og’zaki nutqi, guruhdagi hamkorligi, mustaqil fikrlashi va ijodiy qobiliyatini faqat elektron test orqali aniqlab bo’lmaydi. Shuning uchun raqamli va an’anaviy baholash usullarining uyg’unligi maqsadga muvofiq.

Baholashning zamonaviy shakllaridan biri ham “exit ticket”, ya’ni darsdan chiqish varaqasi hisoblanadi. Dars yakunida o’quvchilarga kichik qog’oz yoki kartochka tarqatiladi. Unda uchta qisqa topshiriq bo’lishi mumkin: “Bugun o’rgangan yangi so’zim”, “Men bajara oladigan topshiriq”, “Menga qiyin bo’lgan jihat”. O’quvchilar javoblarini yozadilar va darsdan chiqishda topshiradilar. O’qituvchi keyingi darsni rejalashtirishda ushbu ma’lumotlardan foydalanadi.

“Sirli konvert” usuli ham boshlang’ich sinf o’quvchilari uchun qiziqarli baholash vositasiga aylanishi mumkin. Dars yakunida har bir o’quvchiga kichik konvert beriladi. Konvert ichida dars mavzusiga oid bitta topshiriq bo’ladi. Masalan, yangi o’rganilgan so’z bilan gap tuzish, berilgan gapni o’qish yoki rasimga mos so’zni topish. O’quvchi topshiriqni bajargach, o’zini “Bugungi maqsadimga erishdim” yoki “Yana mashq qilishim kerak” belgilaridan biri bilan baholaydi.

“Bilim daraxti” usulida esa doskaga daraxt rasmi ilib qo’yiladi. Har bir o’quvchi dars yakunida barg shaklidagi kartochkaga bugun o’rgangan narsasini yozadi yoki rasm bilan ifodalaydi va uni daraxtga joylashtiradi. Daraxtdagi barglar ko’paygani sari o’quvchilar o’z bilimlarining ortib borayotganini ko’rgazmali ravishda his qiladilar.

Savodxonlik darslarida baholashning muhim vazifalaridan biri o’quvchini keyingi faoliyatga yo’naltirishdir. Shu sababli baholash natijasi “sen yaxshi” yoki “sen yomon” degan umumiy xulosaga aylanmasligi kerak. Baholashdan keyin o’quvchi nima qilishi kerakligi aniq bo’lishi lozim. Masalan, “Matnni yaxshi o’qiding, endi matn bo’yicha savollarga to’liq gap bilan javob berishga harakat qil”, “So’zlarni to’g’ri tuzding, endi ularni gaplarda qo’llaymiz”, “Harf shaklini to’g’ri

bajarding, keyingi safar harflar orasidagi masofaga e'tibor ber" kabi fikrlar rivojlantiruvchi baholashga misol bo'ladi.

O'qituvchi uchun baholash natijalari darsni keyingi bosqichda rejalashtirishga xizmat qilishi kerak. Agar sinfdagi ko'pchilik o'quvchi biror mavzuni o'zlashtirmagan bo'lsa, o'qituvchi keyingi darsda shu bilimga qaytishi zarur. Agar ayrim o'quvchilar mavzuni juda tez o'zlashtirgan bo'lsa, ularga murakkabroq topshiriqlar berish mumkin. Demak, baholash darsdan keyingi faoliyatni belgilab beruvchi pedagogik "signal" vazifasini bajaradi.

Savodxonlikni baholashda ota-onalar bilan hamkorlik ham foydali. Ota-onaga faqat bahoni bildirish o'rniga, bolaning rivojlanishi haqida qisqa va mazmunli ma'lumot berish maqsadga muvofiq. Masalan, "Farzandingiz matnni yaxshi o'qiyapti, ammo matn mazmunini qayta hikoya qilishda biroz qiynalmoqda. Uyda har kuni qisqa hikoya o'qib, uning mazmunini 3–4 gap bilan aytib berishini so'rashingiz mumkin" kabi tavsiya ota-onaga aniq yordam beradi.

Bunda ota-onalar ham bolaning bahosini boshqa bolalarning natijasi bilan solishtirmasliklari kerak. "Falonchi 5 oldi, sen nega 4 olding?" kabi taqqoslash bolaning o'ziga bo'lgan ishonchiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Uning o'rniga "Bugun nimani o'rganding?", "Qaysi topshiriq qiyin bo'ldi?", "Keyingi safar nimani yaxshiroq bajara olasan?" kabi savollar berish maqsadga muvofiq.

Zamonaviy baholashda motivatsion yondashuv ham katta ahamiyatga ega. Boshlang'ich sinf o'quvchisi uchun rag'batlantirish muhim bo'lsa-da, rag'bat faqat moddiy sovg'a yoki doimiy ball shaklida bo'lishi shart emas. "Eng yaxshi izlanish", "Eng chiroyli fikr", "Eng yaxshi savol", "Eng faol kitobxon", "Eng yaxshi yordamchi", "Bugungi ijodkor" kabi nominatsiyalar o'quvchilarning turli qobiliyatlarini e'tirof etish imkonini beradi.

Bunda faqat yuqori natija ko'rsatgan o'quvchilarni emas, balki o'zida ijobiy o'zgarish qilgan bolalarni ham rag'batlantirish muhim. Masalan, avval matnni o'qishdan tortinadigan o'quvchi bugun sinf oldida bir necha gapni mustaqil o'qigan bo'lsa, bu uning uchun katta yutuq hisoblanadi. O'qituvchi ana shu kichik yutuqni e'tirof etishi orqali o'quvchining keyingi faoliyatga bo'lgan ishonchini oshiradi.

Savodxonlik darslarida baholashni tashkil etishda quyidagi izchillikka amal qilish samarali natija beradi: avvalo o'quv maqsadi aniqlanadi, keyin baholash mezonlari belgilanadi, dars davomida o'quvchi faoliyati kuzatiladi, kerakli paytda qayta aloqa beriladi, dars yakunida o'quvchi o'z faoliyatini baholaydi va o'qituvchi keyingi dars uchun xulosalar chiqaradi. Bunday jarayon baholashni darsning oxiridagi alohida bosqich emas, balki butun dars davomida amalga oshadigan pedagogik jarayonga aylantiradi.

Shuni alohida ta'kidlash kerakki, zamonaviy baholash o'quvchini faqat natijaga emas, rivojlanishga yo'naltiradi. Savodxonlik darsida "kim birinchi bo'ldi?" degan savoldan ko'ra, "kim o'z imkoniyatini yaxshiladi?" degan savol muhimroqdir. Chunki boshlang'ich ta'limning asosiy vazifalaridan biri o'quvchida mustahkam bilim bilan birga, o'rganishga bo'lgan ijobiy munosabatni shakllantirishdir.

Zamonaviy baholash usullarini qo'llash orqali o'qituvchi o'quvchining ta'lim jarayonidagi faolligini oshirishi, uning individual ehtiyojlarini aniqlashi va dars mazmunini moslashtirishi mumkin. O'quvchi esa o'zining kuchli va rivojlantirilishi kerak bo'lgan jihatlarini anglay boshlaydi. Shu tariqa baholash o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi pedagogik hamkorlikni kuchaytiradi.

Savodxonlik darslarida foydalanish mumkin bo'lgan zamonaviy baholash usullarining amaliy tizimi

Boshlang'ich sinf savodxonlik darslarida baholashni quyidagi ketma-ketlikda tashkil etish mumkin. Dars boshida o'quvchilarning avvalgi bilimlarini aniqlash uchun qisqa savol-javob yoki "Bilaman — bilishni xohlayman" usulidan foydalaniladi. Dars davomida o'qituvchi kuzatish, savol-javob, "Svetofof", "Bosh barmoq", juftlikda tekshirish va qisqa amaliy topshiriqlar orqali shakllantiruvchi baholashni olib boradi. Dars oxirida "Bugun men...", "Muvaffaqiyat zinapoyasi" yoki "Bilim daraxti" orqali refleksiya tashkil etiladi. Keyingi dars oldidan esa o'qituvchi yig'ilgan ma'lumotlar asosida o'quvchilarga individual yoki guruhli topshiriqlar tayyorlaydi.

Masalan, dars mavzusi "Gap" bo'lsa, dars boshida o'quvchilarga bir nechta so'z berilib, ulardan gap tuzish so'raladi. Bu orqali boshlang'ich bilim aniqlanadi. Dars davomida o'quvchilar gapning bosh harf bilan boshlanishi va oxiriga tinish belgisi qo'yilishi haqida topshiriqlar bajaradilar. O'qituvchi ularning faoliyatini kuzatadi va kerakli joyda yordam beradi. Dars yakunida har bir o'quvchi o'zi mustaqil bitta gap tuzadi va "Men gap tuza oldim" yoki "Menga yana mashq kerak" degan belgini tanlaydi. O'qituvchi esa keyingi darsda kimga qanday yordam kerakligini belgilab oladi.

Shunday tashkil etilgan baholash jarayonida o'quvchi dars davomida doimiy ravishda o'zining qayerda ekanligini va keyingi qadam nima ekanini anglab boradi. Bu esa ta'limning ongli va maqsadli bo'lishiga yordam beradi.

Savodxonlik darslarida baholashni zamonaviy yondashuv asosida tashkil etish o'quvchining bilimini aniqlash bilangina cheklanmay, uning shaxsiy rivojlanishini qo'llab-quvvatlashga xizmat qilishi kerak. Shakllantiruvchi baholash, o'z-o'zini baholash, o'zaro baholash, mezon asosida baholash, portfolio, refleksiya, kuzatish, raqamli baholash, ijodiy topshiriqlar va rivojlantiruvchi qayta aloqa kabi usullarning uyg'un qo'llanilishi savodxonlik darslarining samaradorligini oshiradi.

Baholash jarayonida o'quvchining xatosini jazolash emas, undan ta'limiy imkoniyat sifatida foydalanish; faqat yakuniy natijani emas, rivojlanish jarayonini kuzatish; barcha o'quvchilarni bir xil mezonda taqqoslashdan ko'ra, ularning individual imkoniyatlarini hisobga olish muhimdir. O'quvchining kichik yutug'ini ko'ra bilish, unga aniq va ijobiy qayta aloqa berish, keyingi rivojlanish bosqichini ko'rsatish zamonaviy baholashning asosiy tamoyillaridan biridir.

Shu nuqtayi nazardan, savodxonlik darslarida baholash "baho qo'yish" jarayonidan "rivojlanishni boshqarish" jarayoniga aylanishi lozim. Bunday yondashuv o'quvchining o'z kuchiga ishonchini oshiradi, o'qishga bo'lgan

qiziqishini mustahkamlaydi, mustaqil fikrlashini rivojlantiradi va ta'lim natijalarining barqaror bo'lishiga zamin yaratadi.

Eng muhimi, zamonaviy baholash o'qituvchi va o'quvchi o'rtasida "kim xato qildi?" degan munosabatni emas, "qanday qilib yanada yaxshiroq natijaga erishamiz?" degan hamkorlik muhitini shakllantirishi kerak. Ana shunday baholash tizimi boshlang'ich sinf o'quvchisining savodxonligini rivojlantirish, uning mustaqil ta'lim olish ko'nikmalarini shakllantirish va zamonaviy ta'lim talablariga mos kompetensiyalarini rivojlantirishda muhim pedagogik omil bo'lib xizmat qiladi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, boshlang'ich sinflarda savodxonlik darslarini zamonaviy yondashuv orqali tashkil etish bugungi ta'lim jarayonining muhim va dolzarb yo'nalishlaridan biridir. Boshlang'ich ta'lim bosqichi o'quvchining bilim olish faoliyati, dunyoqarashi, nutqiy va kommunikativ qobiliyatlari shakllanadigan muhim davr hisoblanadi. Shu sababli savodxonlik darslarini zamonaviy pedagogik talablar asosida tashkil etish, o'quvchilarning yosh va individual xususiyatlarini hisobga olish hamda ularni faol ta'lim jarayoniga jalb etish katta ahamiyatga ega.

Zamonaviy yondashuv asosida tashkil etilgan savodxonlik darslarida o'qituvchi asosiy axborot beruvchi emas, balki o'quvchining bilimni mustaqil egallashiga yo'naltiruvchi va ta'lim jarayonini boshqaruvchi pedagog sifatida faoliyat yuritadi. Bunday darslarda o'quvchi tayyor bilimni qabul qiluvchi passiv ishtirokchi bo'lib qolmay, balki savol berish, fikrlash, izlanish, tahlil qilish, taqqoslash, xulosa chiqarish va o'z fikrini ifodalash orqali bilimni o'zlashtiradi.

Zamonaviy yondashuvning muhim jihatlaridan biri — o'quvchi shaxsiga yo'naltirilgan ta'limni ta'minlashdir. Har bir o'quvchining qobiliyati, qiziqishi, bilim darajasi va o'zlashtirish sur'ati turlicha bo'lgani uchun savodxonlik darslarida individual, juftlik va guruhli ishlash shakllaridan samarali foydalanish lozim. Bunday yondashuv o'quvchilarning darsdagi faolligini oshirish bilan birga, ularning o'z imkoniyatlarini namoyon etishiga ham sharoit yaratadi.

Boshlang'ich sinflarda savodxonlik darslarini zamonaviy yondashuv orqali tashkil etishda o'yin texnologiyalari ham samarali vosita hisoblanadi. Chunki kichik yoshdagi o'quvchilar uchun o'yin tabiiy faoliyat turlaridan biridir. Ta'limiy o'yinlar yordamida yangi harf va tovushlarni o'rganish, so'z boyligini oshirish, to'g'ri o'qish va yozish ko'nikmalarini mustahkamlash mumkin. O'yin asosidagi topshiriqlar o'quvchilarni zeriktirmasdan, ularni faol fikrlash va harakat qilishga undaydi.

Shu nuqtayi nazardan, boshlang'ich sinflarda savodxonlik darslarini zamonaviy yondashuv orqali tashkil etishning samaradorligi o'qituvchining metod tanlashi, darsni to'g'ri rejalashtirishi, o'quvchilarni faol ishtirok etishga undashi va ta'lim vositalaridan oqilona foydalanishiga bevosita bog'liq. Har qanday innovatsion metod faqat yangiligi bilan emas, balki o'quvchining bilim, ko'nikma va kompetensiyalarini rivojlantirishga qay darajada xizmat qilishi bilan ahamiyatlidir.

Shunday ekan, boshlang'ich sinf o'qituvchisi zamonaviy pedagogik texnologiyalarni chuqur o'zlashtirib, ularni savodxonlik darslarining mazmuni va maqsadiga mos ravishda qo'llashi, ta'lim jarayonida o'quvchilarning faolligi va mustaqilligini ta'minlashi zarur. Aynan shunday yondashuv orqali savodli, mustaqil fikrlaydigan, ijodkor, faol va zamonaviy bilimlarni egallashga tayyor bo'lgan barkamol shaxsni shakllantirish uchun mustahkam pedagogik zamin yaratiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

- 1.O'zbekiston Respublikasining Ta'lim to'g'risida Qonuni. 2020 yil 23 sentabr, O'RQ-637-son Qonun.
- 2.O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 6 noyabrdagi PQ-4884-son "Ta'lim-tarbiya tizimini yanada takomillashtirishga oid qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi qarori.
- 3.O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 6 noyabrdagi PF-6108-son "O'zbekistonning yangi taraqqiyot davrida ta'lim-tarbiya va ilm-fan sohalarini rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi farmoni.
- 4.O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024 yil 21 iyundagi PQ-231-son "Maktabgacha va maktab ta'limi tashkilotlari xodimlarini uzluksiz kasbiy rivojlantirish tizimini takomillashtirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi qarori.
- 5.Axmedova M.T. Pedagogik kompetentlik (uslubiy qo'llanma) / -T.:Nizomiy nomidagi TDPU, 2018. -80 b.
- nazariyasi va amaliyoti: Dis. ..ped. fan. dok. – T.: TDPU, 2007. – 305 b.
6. Muslimov N.A. Kasb ta'limi o'qituvchisining kasbiy shakllanishining nazariy-metodik asoslari: Ped. fan. d-ri... Dis. – Toshkent, 2007.-56b.
7. Ismoilova S., Nurmanova D. Ona tili o'qitish metodikasi. – Toshkent: NIF MSH, 2023. – 280 b
8. Boshlang'ich ta'lim jarayonida interfaol metodlardan foydalanishning samarali usullari. – Maktabgacha va maktab ta'limi jurnali, 2026. Maktabgacha va maktab ta'limi jurnali
- 9.Bahtiyorova A.O'. Boshlang'ich sinflarda interfaol metodlarning ahamiyati. – Yangi O'zbekiston, yangi tadqiqotlar jurnali, 2025.
10. www.edu.uz – O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligining rasmiy portali.
11. www.edu.profedu.uz – Professional ta'limni rivojlantirish instituti portali.
12. Ziyonet axborot-ta'lim portali

MUNDARIJA

KIRISH.....	4
Savodxonlik tushunchasi va uning boshlang'ich ta'limdagi ahamiyati.....	5
Boshlang'ich sinf o'quvchilarining yosh va psixologik xususiyatlari.....	6
Savodxonlik darslarining mazmuni va vazifalari.....	7
Savodxonlik darslarida zamonaviy pedagogik yondashuvlar.....	9
Boshlang'ich sinflarda savodxonlik darslarida innovatsion interfaol metodlardan foydalanish.....	10
Oila bilan hamkorlik asosida savodxonlikni rivojlantirish.....	26
Savodxonlik darslarida baholashning zamonaviy usullari.....	36
XULOSA.....	44
FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI.....	45

